

**АКАДЕМИЯИ ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТИИ НАЗДИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

ВБД: 61(575.3) (09)

Бо ҳуқуқи дастнавис

МАҲМАДОВ ИБРОҲИМ МИРЗОШАРИФОВИЧ

**ТАЪРИХИ ТАШАККУЛ ВА ИНКИШОФИ МУАССИСАҲОИ
ТИББӢ ДАР МИНТАҚАИ КӢЛОБ (СОЛҲОИ 1924 – 1991)**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои
таърих аз рӯйи ихтисоси 07.00.02 – Таърихи ватанӣ
(таърихи халқи тоҷик)**

Душанбе – 2022

Диссертатсия дар кафедраи фалсафа ва фанҳои гуманитарии факултети дипломатия ва сиёсати Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон омода гардидааст.

Роҳбари илмӣ: **Абдурахмонов Зевар Вафоназарович** – номзади илмҳои таърих, дотсенти кафедраи ҷомеашиносии Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абуалӣ ибни Сино

Муқарризи расмӣ: **Ҳомидзода Фурқат Муқим** – доктори илмҳои таърих, профессор, мудири кафедраи таърих ва диншиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

Ганчакова Матлуба Ганчаковна – номзади илмҳои таърих, дотсенти кафедраи таърихи халқи тоҷики факултети таърих ва ҳуқуқи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ

Ташкилоти тақриздиханда: **Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав**

Ҳимояи диссертатсия 8 декабри соли 2022, соати 13:00 дар ҷаласаи Шурои диссертатсионии 6D.КOA-035 барои ҳимояи диссертатсияҳо ҷиҳати дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисос, ки дар назди Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон (734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 33) амал мекунад, баргузор мегардад.

Бо диссертатсия ва автореферати он дар Китобхонаи марказии илмии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ба номи Индира Ганди ва сомонаи расмии Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон (www.institute-history.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи “ _____ ” _____ соли 2022 тавзеъ шудааст.

Котиби илмӣ
Шурои диссертатсионӣ,
доктори илмҳои таърих,
профессор

Раҷабов А.

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқот. Таҷрибаи илмӣ нишон медиҳад, ки илми таърих на танҳо сиёсати давлатҳо, балки инкишофи соҳаҳои мухталифи ҳаёти ҷомеа, ки омилҳои асосии пешрафти ин ва ё он самти инкишофи давлатро муайян мекунад, мавриди таҳқиқ қарор медиҳад.

Соҳаи тиб қисми ҷудонашавандаи таърихи ҷомеа буда, дар худ рушди инкишофи илм, ихтироӣ, вазъи саломати ҷомеа ва сабабҳои афзоиш ва камшавии аҳолиро таҷассум мекунад. Рисолаи мазкур қисми муҳими таърихи Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил медиҳад, аз ин лиҳоз, таҳқиқи ин мавзӯ барои пешрафти илми таърих мусоидат мекунад, зеро саҳифаҳои нави корномаҳои табибони Тоҷикистон рӯи қор оварда шудаанд. Қори илмӣ ба соҳаи тибби минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон бахшида шуда, хронологияи рушди соҳаи тандурустӣ дар минтақаро дар солҳои 1924 –1991 дар бар мегирад. Аз тарафи мо, таърихи тибби тоинқилобии мардумии тоҷик сарфи назар нашудааст, баръакс, он заминаи тибби замонавӣ буда, ба ҷаҳониён олимони бузург, аз қабилҳои Закариёи Розӣ (865-925), Абуалӣ ибни Сино (980-1037) ва дигар шахсиятҳои барҷастаи соҳаи тибро муаррифӣ намудааст. Таҳқиқоти мазкур хусусияти байнифаннӣ дошта, барои таърихи тибби Тоҷикистон муҳим аст.

Дар Паёми навбатии худ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат чунин қайд намуданд: «... дар натиҷаи паҳн шудани бемории сироятии коронавирус ва вобаста ба он босуръат паст рафтани фаъолнокии иқтисодӣ ва афзоиши бесолиқабандии бекорӣ вазъияти сайёра боз ҳам муташанниҷ гардида, ба бухрони шадиди иқтисодиву молиявӣ ва иҷтимоӣ рӯ ба рӯ омад. Паёмадҳои пандемия ба иқтисодиёти кишварҳои ҷаҳон, аз ҷумла, ба рушди иқтисоди миллӣ, бучети давлатӣ, гардиши савдои хориҷӣ, қурби асъори миллӣ, инчунин, ба фаъолияти корхонаҳои саноативу муассисаҳои хизматрасонии мо низ таъсири манфии ҳудро расонида истодааст». Бо арзёбии вазъи муташанниҷи ҷаҳон, дар соли 2020, Пешвои миллат дар Паёми худ таъкид намуданд, ки «Ҳукумати мамлакат тамоми неруи қудрати ҳудро баҳри ҳифзу ҳимояи мардум аз бухрони ҷаҳонии бавучудода рағбатона кардааст». Ба соҳаи тандурустӣ барои хариди доруворӣ ва таҷҳизоти тиббӣ, бунёди беморхонаҳои муваққатӣ ва дастгирии қормандони тиб аз бучети давлат 1 миллиарду 600 миллион сомонӣ маблағҳои иловагӣ рағбатона карда шуданд¹.

Аҳаммияти илми таҳқиқот иборат аст, аз:

- мавриди таҳқиқ ва таҳлил қарор гирифтани рушди соҳаи тиб дар мисоли яке аз минтақаҳои ҷумҳурӣ, саҳифаҳои таърихи он оид ба рушди тибби муосир дар солҳои 20-уми асри ХХ, хусусан, пешгирӣ ва табобати бемориҳои сироятӣ, ки мушкилии фочиабор барои мардум маҳсуб меёфт;
- пешкаши ҷанбаҳои таърихии инкишофи соҳаи тиб мавриди омӯзиш қарор гирифта, алоқамандии он аз системаи сиёсӣ, сохтори идорӣ ва алоқамандӣ бо илм;

¹ Паёми Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон. - соли 2021. -С.12.

- таҳлили давраҳои инкишофи соҳаи тандурустӣ зина ба зина, рушди тиб, мушкилоти соҳа, ходисаҳои сиёсии бавучудодамада ва таъсири он дар мисоли минтақаи Кӯлоб аз нуқтаи назари илмӣ-муқоисавӣ;

- сахмгузори дар омӯзиши таърихи замони муосири халқи тоҷик тавассути методҳои нави дар таҳқиқоти проблемаи мазкур пешниҳодшуда;

- таҳлили маводи бойгонӣ, далелҳои таърихӣ, хотираҳои собиқадорони соҳа, ходисаҳои давраи солҳои 1924-1991 аз нуқтаи назари илми таърих; баровардани хулосаҳои илмӣ дар асоси муайян кардани ҷанбаҳои асосии инкишофи соҳаи тиб; истифодаи натиҷаҳои таҳқиқот дар соҳаи таърихи тиб ҳамчун сарчашмаи илмӣ баҳри ривочу раванги соҳа.

Таҳқиқоти мазкур таърихи тибби замони Шуравиро таҳлил намуда, таҷрибаи бойи онро ҳамчун роҳнамо барои табибони имрӯз ва фардои Тоҷикистон пешниҳод менамояд, то ки муҳаққиқони ҷавон тавонанд аз таҷриба, корнамоӣ, фидокорӣ ва садоқат ба кор, дар фаъолиятҳои истифода намоянд.

Сатҳи омӯзиши мавзӯи таҳқиқот. Мавзуи ташаккул ва инкишофи муассисаҳои тиббӣ дар минтақаи Кӯлоб борҳо дар асарҳои олимону донишмандони ватаниву хориҷӣ таъкид шудааст. Аммо омӯзишу таҳқиқи ҳаматарафаи мавзӯи нишон медиҳад, ки он бештар дар шакли мақолаҳои гузоришҳо баён ёфта, дар ин самт то кунун таҳқиқоти ҷудогонае сурат нагирифтааст. Дар таълифи дисертатсия аз маводҳои бойгонии Саридораи бойгонии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон¹, Бойгонии давлатии вилояти Хатлон дар шаҳри Кӯлоб², Бойгонии Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон³, Муассисаи бойгонии давлатии шаҳри Кӯлоб⁴, хотираҳои кормандони собиқадори соҳаи тиб, собиқадорони ҷангу меҳнат, ки дар соҳаи тибби ҳарбӣ хизмат намуданд, маълумоти омории беморхонаҳои марказӣ ва таҳқиқоту сарчашмаҳои соҳавӣ, маълумоти ҳисоботии муассисаҳои тиббӣ ва маълумоти бойгонии шахсии Бегматов М.Б.⁵, Ҳақназаров А.⁶, Раҷамадов С.⁷, Махмуродов М.⁸, Муродов С.⁹ истифода гардиданд.

Нуқтаҳои алоҳидаи инкишофи сохти иҷтимоӣ ва сиёсии давлат ва таъсири он ба инкишофи илм, аз ҷумла соҳаи тиб, дар китобҳои Р.А. Абулҳаев оварда шудаанд. Дар асарҳои Р.А. Абулҳаев сар задани бемориҳо

¹ СБҲҚТ- фонди 279., описи 21.

² БДВХК- фонди 86., фонди-3., описи 7.

³ БВТҲҚТ-фонди 279., описи 21.

⁴ МБДШК фонди 86., фонди-8.

⁵ Бегматов, М.Б. Маълумоти бойгонии Котиби аввали Ҳизби коммунистӣ ва раиси собиқадорони ҷангу меҳнат дар минтақаи Кӯлоб. 17.03.2015 ва солҳои 2017., 2018.

⁶ Ҳақназаров, А. (собиқ сардори рёсати тандурустии минтақаи Кӯлоб). 16.05.2016., 17.08.2017.

⁷ Раҷамадов, С. (мудири шуъбаи тандурустии шаҳри Кӯлоб). 25.10.2015.

⁸ Махмуродов, М. (мудири шуъбаи методиву ташкилии раёсати тандурустии минтақаи Кӯлоб). 17.05.2016.

⁹ Муродов, С. (сардухтури беморхонаи минтақавии касалиҳои пӯст ва зухуравӣ дар шаҳри шаҳри Кӯлоб). 8.04.2017.

ва алоқамандии онҳо бо заминҳои нав ва муҳочирати аҳоли нишон дода шудааст¹. Чунин алоқамандии иқлим ва муҳочират, дар ҳақиқат, солҳои 30-40-уми асри XX яке аз омилҳои асосии паҳншавии бемориҳои сироятӣ гардида буд. А.Гафуров низ давраи гузариш аз сохти аморат ба низоми нави идоракунӣ - Шуравиро таҳлил карда, таъсиси аввалин сохторҳои ҳукумати, аз ҷумла, фаъолияти комиссариатҳо доир ба тандурустиро низ зикр мекунад.² Маълумоти муфассал оид ба инкишофи соҳаи тибби анъанавӣ ва муосир дар китобҳои Ғ. Ғоибов³, Б. Искандаров⁴, Н.А. Кисляков⁵, А. Мухторов, Ш. Юсупов, А. Раҳматуллоев, Х. Сатторов, Н. Точов ва дигарон оварда шудаанд⁶.

Таърихнигории тибби тоҷик вобаста ба давраҳои инкишофи соҳа, қисмҳои зеринро дар бар мегирад:

- таҳқиқоти олимони доир ба тибби анъанавӣ-классикӣ;
- инъикоси ташаккулёбии тибби типӣ нав дар давраи барпошавии Ҳокимияти Шуравӣ то солҳои 30-юми асри XX;
- таърихнигории тибби минтақаи Кӯлоб дар давраи Ҷанги Бузурги Ватанӣ;
- таърихи инкишофи тибби минтақаи мазкур дар солҳои 50-60-уми асри XX;
- инъикоси давраи рушди соҳа дар солҳои 70-80-уми асри XX.

Дар ин аснод тақсимбандии марҳилаҳои таърихии инкишофи тиб дар Осиёи Миёна, ки аз тарафи олимони пешниҳод гардидааст, боиси таваҷҷуҳ буда, давраҳои зеринро дарбар мегирад:

- давраи аввал, солҳои 1921-1924 аввалин экспидитсияҳои тропикӣ;
- давраи дуюм, солҳои 1924-1932, яъне давраи мубориза бо бемориҳои ришта ба ҳисоб меравад. Дар ин давра олимони рус Л.Ф. Булова ва И.А. Кассирский номгӯи пурраи бемориҳои сироятии минтақаи Осиёи Миёнаро тартиб медиҳанд;

¹ Абулхаев, Р.А. Упрочение Советской власти в районах верховьев Зеравшана /Р.А. Абулхаев//. - Душанбе, 1972; Абулхаев Р.А. Исторический опыт ирригационных строителств и освоения земель в Таджикистане (1961-1987 гг.) / Р.А. Абулхаев. – Душанбе, 1991; Абулхаев Р.А. Таърихи муҳочират дар Тоҷикистон (солҳои 1924-2000) /Р.А. Абулхаев//. - Душанбе, 2009.

² Гафуров, А. Ревкомы Таджикистана (1917-1924).-Душанбе, 2008.

³ Ғоибов, Ғ. Таърихи Хатлон аз оғоз то имрӯз (История Хатлона от истоков до современности). –Душанбе, 2011.

⁴ Искандаров, Б.И. Из истории проникновения капиталистических отношений в экономику дореволюционного Таджикистана (второй половине XIX в.) - Душанбе, 1966.

⁵ Кисляков, Н.А. Патриархально-феодальные отношения среди оседлого сельского населения Бухарского ханства в конце XIX-начале XX вв. –М.Л., 1962.

⁶ Мухторов, А., Юсупов Ш. Шӯриши Восеъ (бахшида ба 100-солагии шӯриши Восеъ). – Душанбе, 1998; Мухторов, А. Раҳматуллоев, А. Таърихи халқи тоҷик. Ҷ.1.- Душанбе, 2002; Раҳматуллоев, А., Сатторов, Х., Точов, Н. Таърихи халқи тоҷик. Ҷ.1-2. – Душанбе, 2008, 2009. Лисицын, Ю. П. История медицины. М.: 2008; Нуралиев, Ю.Н. Эпоха рождения гениев //Таджикистан, 1999, -№9. – С.48-58; Гулямов, М.Г. Здравоохранение Таджикистана, 1980. -№2. – С.6-11.

- давраи сеюм, солҳои 1932-1937 бемории нағзак (оспа) пурра аз байн бурда шуд;
- давраи чаҳорум, солҳои 1937-1941 мубориза бо бемориҳои минтақавӣ;
- давраи панҷум, солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ соҳаи тиб ҳамчун соҳаи ёрирасон барои фронт хизмат кард, аммо ин давра аз соли 1941 то 1945 давраи идомаи мубориза бо бемориҳои сироятӣ доништа шуд;
- давраи шашум, солҳои 1945-1957 мубориза бо бемориҳои сироятӣ ва аз байн бурдани бемориҳои карантинӣ¹.

Ба ақидаи мо, чунин даврабандии таърихи тибби замони Шуравӣ, солҳои минбаъдаи инкишофи соҳаро ба назар намегирад. Аз ин лиҳоз, бар он назарем, ки солҳои 60 – 80-уми асри ХХ ҳамчун давраи алоҳидаи инкишофи тиб, дорои хусусиятҳои хоси илмӣ ва технологӣ буда, давраи охири инкишофи тибби Шуравиро ташкил медиҳад. Масоили таърихи тиб, инчунин, дар асарҳои олимони соҳаи таърихи тоҷик низ оварда шуда, дар доираи таърихи ватанӣ ва инкишофи илми тоҷик мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст².

Инчунин, масъалаи инкишофи соҳаи тиб дар асарҳои муаррихони зерин З.Ш. Раҷабов, Р.Н. Набиева, Ф.Б. Зикриёев, М.Ф. Зикриёева, Ҳ. Пирумшоев, М. Эркаев мавриди пажӯҳиш қарор дода шудааст³.

¹ Махсумов, М.Д. История развития медицинской науки в Узбекистане //Молодой учёный. - 2016, №6. -С.642-645.-URL<https://moluch.ru/archive/110/27201/>дата обращения: 20-01-2020 года.

² Фафуров, Б.Г. Тоҷикон (Таджики).-Душанбе, 1998; Антоненко, Б.А. История таджикского народа.- М., 1964; Ҳотамов, Н. Таърихи халқи тоҷик (История таджикского народа). - Душанбе, 2007; Ҳотамов, Н.Б. Тоҷикистон дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ ва азнавбарқароркунии баъди ҷангӣ (1941 – 1950) (Таджикистан в годы Великой отечественной войны и послевоенном восстановлении). - Душанбе, 2010; Иркаев, М.И. История гражданской войны в Таджикистане. -Душанбе: Ирфон, 1970; Иркаев, М., Николаев, Ю., Шарофов, Я. Очерки таърихи Тоҷикистони Советӣ (Очерки по истории советского Таджикистана), Сталинабад, 1960. – С.192-194; Шарифзода, Б. Барқарор шудани Ҳокимияти Советӣ дар гурӯҳи районҳои минтақаи Кӯлоб (Установление советской власти в группе районов Кулябского региона). Душанбе, 1962; Достӣ Шариф. Таърихи Хатлон (История Хатлона). - Куляб 1985; Набиева, Р., Зикриёев, Ф.Б. История Таджикистана в XX и начале XXI вв. - Душанбе, 1999; Набиева, Р.Н. Занони Тоҷикистон (Женщины Таджикистана). – Душанбе, 1991; Набиева, Р.А., Зикриёев, Ф.Б. Таърихи халқи тоҷик (История таджикского народа). – Душанбе, 2001; Набиева, Р.А., Зикриёев, Ф.Б. Зикриёева, М.Ф. Таърихи халқи тоҷик дар асри ХХ ва ибтидои асри ХХІ (История таджикского народа в XX начале-XXI вв.). – Душанбе, 2009; Пирумшоев, Ҳ. Таърихи омӯзиши шӯриши Восеъ (История изучения восстания Восе). – Душанбе, 1992; Раҷабов, З.Ш. Аз таърихи афкори ҷамъиятӣ – сиёсии халқи тоҷик дар нимаи дууми асри XIX ва аввали асри ХХ (Из истории общественно-политической мысли таджикского народа в второй половине XIX начале XX вв.). - Сталинабад, 1959; Эркаев, М. Барпо ва мустаҳкам намудани Ҳокимияти Советӣ дар Тоҷикистон (Установление и упрочнение Советской власти в Таджикистане).- Душанбе, 1966.

³ Набиева, Р.Н. Занони Тоҷикистон. – Душанбе, 1991; Набиева, Р.А., Зикриёев, Ф.Б. Таърихи халқи тоҷик. – Душанбе, 2001; Набиева, Р.А., Зикриёев, Ф.Б. Зикриёева, М.Ф. Таърихи халқи тоҷик дар асри ХХ ва ибтидои асри ХХІ. – Душанбе, 2009; Пирумшоев, Ҳ. Таърихи омӯзиши шӯриши Восеъ. –Душанбе, 1992; Раҷабов, З.Ш. Аз таърихи афкори ҷамъиятӣ - сиёсии халқи тоҷик дар нимаи дууми асри XIX ва аввали асри ХХ. - Сталинобод, 1959; Эркаев, М. Барпо ва мустаҳкам намудани Ҳокимияти Советӣ дар Тоҷикистон.- Душанбе, 1966.

Соҳаи тибби даврони Шуравӣ дар асари бисёрчилдаи “История таджикского народа (Таърихи халқи тоҷик)” низ оварда шудааст¹.

Соли 1967 аз тарафи олимони тоҷик зери роҳбарии Я.Т. Тоҷиев китоби «Тараққиёти илми тиб дар Тоҷикистон» аз ҷоп баромад, ки дар он бори аввал таърихи тибби ҶШС Тоҷикистон муаррифӣ гардид². Соли 1980 бахшида ба 50-солагии Донишгоҳи тиббии Тоҷикистон ба номи Абуалӣ ибн Сино китоби «Донишгоҳи тиббии Тоҷикистон - 50 сол» аз ҷоп баромад, ки дар он таърихи муассисаи илмӣ-таълимӣ инъикос гардид ва ин китоб низ қисмати асосии таърихи соҳаи тибро ташкил намуд, зеро самти омода кардани мутахассисони ин соҳаро дар марҳилаҳои гуногуни таърихӣ мавриди омӯзиш қарор дода буд³. Соли 1993 бо кӯшиши коллективи устодони Донишгоҳи тиббии Тоҷикистон китоби дарсӣ бо номи “Таърихи мухтасари тибби тоҷик” аз ҷоп баромад, ки дар он таърихи тибби тоҷик аз давраи охири асри XIX то охири асри XX ҷамъоварӣ гардид⁴. Нашри ин китобҳо барои омӯзиши таърихи тибби тоҷик аҳамияти калон доштанд, зеро дар онҳо маълумоти илмӣ оид ба таъсисёбии муассисаҳои тиббӣ дар Тоҷикистон нигошта шуда буд. Аммо ин китобҳо шакли таърихи мухтасар доштанд, аз ин лиҳоз, омӯзиши соҳаи тандурустӣ тадқиқоти навро талаб мекард. Дар ин масир аҳамияти рисолаи илмӣ М.А. Марченко бештар қобили тавачҷух аст, зеро таърихи тибби тоҷик дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ мавриди таҳқиқ қарор дода буд⁵. Таҳқиқот қаҳрамони табибони тоҷик ва дигар халқҳои Шуравиро дар солҳои душвори ҷанг нишон додааст, аммо он танҳо панҷ соли таърихи тибби Тоҷикистонро (1941-1945) дар бар гирифт ва бо сабаби маҳдудиятҳои хронологӣ пурра таърихи тибби тоҷикро инъикос карда натавонист. Маҳз аз ҳамин сабаб, таҳқиқоти соҳаи тиб аз самти таърих берун монда, танҳо тавассути китобҳои алоҳида ва мақолаҳои илмӣ-публицистӣ дастраси умум гардид⁶. Қорнамоии қормандони соҳаи тиб дар

¹ История таджикского народа. Т. VI. (Новейшая история) – Душанбе: Империл-Групп, 2011. – С.94.

² Тараққиёти илми тиб дар Тоҷикистон (Развитие медицинской науки в Таджикистане), под редакцией К.Т. Таджикиева. – Душанбе 1967. - С.10.

³ Таджикский Государственный медицинский институт имени Абуали ибн Сино.- Душанбе 1980.- С.7.

⁴ Исхаки, Ю.Б., Таджикиев, Я.Т. Таърихи мухтасари тиббии тоҷик (Краткая история таджикской медицины).- Душанбе, 1993.-С.11.

⁵ Марченко, М.А. Вклад здравоохранение Таджикистана в победу в Великой отечественной войне 1941-1945 гг. - диссер. 14.00.33.- Душанбе, 2004.

⁶ Шарифов, Д., Зокиров, С. Аз таърихи маориф, маданият ва муассисаҳои тандурустии вилояти Кӯлоб (Из истории образования, культуры и медицинских учреждений Кулябской области)., - Куляб, 1991; Раҳматзода, И., Раҳматов, А. Таърихи тиб ва табибони маъруфи минтақаи Кӯлоб (История медицины и известных врачей Кулябского региона). - Душанбе, 2010; Махмадов, И. Аз таърихи таъсисёбии беморхонаҳои пӯст ва зухравӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон (Из истории формирования кожных больниц в Кулябском регионе Хатлонской области) //И.Махмадов// Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - Душанбе, 2017.- №3/4 – С.78-80.; Махмадов, И. Барқарор ва рушди соҳаи тиб дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон (Восстановление и развитие медицины в Кулябском регионе Хатлонской области) (1920-1990) //И.Махмадов// Паёми донишгоҳи миллии

солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ дар асарҳои Н. Ҳотамов¹, Л.П. Сечкина² низ инъикос ёфтаанд.

Робитаи кор бо барномаҳо (лоихаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Диссертатсия дар доираи татбиқи мавзуи илмӣ-таҳқиқотии кафедраи фалсафа ва фанҳои гуманитарии Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро гардида, нуктаҳои асосии Стратегияи давлатии рушди соҳаи илм ва инноватсия барои солҳои 2011-2020 ва Барномаи инкишофи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 дар самти инкишофи соҳаи тибро дар доираи илми таърих дар мисоли минтақаи Кӯлоб мавриди омӯзиш қарор медиҳад.

ТАВСИФИ УМУМИИ КОР

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот. Мақсади таҳқиқи рисола, таҳлили инкишофи соҳаи тибби собиқ вилояти Кӯлоб дар солҳои 1924-1991 мебошад. Барои расидан ба ҳадаф дар назди худ вазифаҳои зеринро гузоштаем:

- таҳлили вазъияти санитарии минтақаи Кӯлоб ва ҳолатҳои фоҷиабор вобаста ба бемориҳои сироятӣ дар давраи то соли 1920;
- таҳқиқи пурраи давраи аввали таъсисёбии тибби замонавӣ дар минтақаи Кӯлоб ва манзур додани бартарии он нисбат ба тибби анъанавӣ;
- инъикоси қорнамоиҳои қормандони тибби Шуравӣ дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ дар ақибгоҳ, саҳми онҳо дар мубориза бар зидди бемориҳои сироятӣ;
- мавриди таҳқиқ қарор додани саҳми қормандони тиб дар маҳвқунии бемориҳои сироятӣ ва амалишавии барномаҳои зидди бемориҳои сироятӣ дар минтақаи Кӯлоб;
- баррасии сиёсати давлатии Шуравӣ дар таъмини минтақаи Кӯлоб бо кадрҳои баландхисоси соҳаи тиб ва ташаккулёбии соҳаи тандурустии минтақаи мазкур аз ҳисоби мутахассисони маҳаллӣ;
- таҳлили пурраи афзоиши ғавти кӯдакон дар ҳамаи давраҳо ва муайян кардани сабабҳои он; ҷалби диққати қормандони соҳа ба проблемаи ҳифзи саломатии модару кӯдак ҳамчун омили асосии афзоиши ғавт миёни кӯдакон;
- таъияи бештар ба мавод аз бойгонии ҷумҳурӣ ва тавассути он таҳлил намудани давраҳои инкишофи соҳаи мазкур, ки меҳвари асосии таҳқиқоти мавриди назарро ташкил медиҳад;

Тоҷикистон. - Душанбе, 2017. - №3/5. – С. 136-140.; Маҳмадов, И. Аз таърихи пайдоиш ва рушди соҳаи тандурустии ноҳияи Фархор (Из истории возникновения и развития здравоохранения Фархарского района) /И.Маҳмадов// Конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ» (Насущные задачи образования и науки в период глобализации).- Куляб, 2020. – С. 49-51.

¹ Ҳотамов, Н.Б. Тоҷикистон дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ ва азнавбарқароркунии баъдичангӣ (Таджикистан в период ВОВ и в после военном восстановлении) (1941 – 1950). - Душанбе, 2010.

² Сечкина, Л.П. Трудовой подвиг таджикского народа в годы Великой Отечественной войны, Душанбе, 1960. - С.57; Сечкина, Л.П. Коммунистическая партия Таджикистана в годы Великой Отечественной войны.- Душанбе, 1970. – С. 297; Сечкина, Л.П. Таджикистан в годы Великой Отечественной войны (1941 – 1945). – Душанбе, 1989.

Объекти таҳқиқот. Объекти таҳқиқоти мазкурро таърихи соҳаи тибби собиқ вилояти Кӯлоби ҶШС Тоҷикистон ташкил медиҳад.

Предмети таҳқиқот. Предмети таҳқиқотро таҳлили илмии давраҳои ташаккул ва инкишофи муассисаҳои тиббӣ дар минтақаи Кӯлоб дар давраи солҳои 1924-1991 ташкил медиҳад.

Асосҳои методологӣ ва назариявии таҳқиқот. Дар рафти таҳқиқоти мазкур методологияи материализми диалектикий таҳқиқот бо истифода аз категорияҳои фалсафӣ васеъ истифода шуд.

Истифодаи методи диалектикӣ имкон дод, ки омӯзиши мавзӯ ба тартиби муайян пеш бурда шавад. Аз он ҷумла, таҳлилҳои муқоисавии давраҳои гуногун гузаронида шуда, фарқияту хусусиятҳои онҳо таҳлил гардиданд. Дар рафти таҳқиқот моҳияти ҳодисаҳо давра ба давра бо тартиби хронологӣ, бо методи таърихӣ (историзм) пурра таҳлил гардид. Инчунин, методҳои таҳлили структуравӣ ва синтез ҳамчун методи хулосабарорӣ ва методи таҳлили математикӣ барои тартиб ва муқоиса кардани факту рақамҳо истифода гардид. Барои расидан ба ҳадафамон, категорияҳои илмии таҳлил, муқоиса, мантик, таҳлили оморӣ, омӯзиши бойгонӣ, хулосабарорӣ ва дигар усулҳои таҳқиқот истифода гардиданд.

Пойгоҳи сарчашмаҳои таҳқиқот. Зимни таълифи диссертатсия сарчашмаҳои зерин истифода гардиданд:

- маводи Саридораи бойгонии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд СБҲҶТ);

- мавод аз Бойгонии давлатии вилояти Хатлон дар шаҳри Кӯлоб (минбаъд БДВХК);

- маводи Бойгонии Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд БВТҲҶТ);

- маводи Муассисаи бойгонии давлатии шаҳри Кӯлоб (МБДШК);

- мавод ва хотираҳои кормандони собиқадори соҳаи тиб, собиқадорони ҷангу меҳнат, ки дар соҳаи тибби ҳарбӣ хизмат намуданд;

- маълумоти омории беморхонаҳои марказӣ ва таҳқиқоту сарчашмаҳои соҳавӣ.

Дар баробари ин, ҳамчун сарчашмаи таърихи ҳодисаҳо ва воқеаҳои таърихӣ маҷалла ва рӯзномаҳои солҳои гуногун, аз қабели рӯзномаҳои ҷумҳуриявӣ ва вилоятӣ истифода гардиданд, ки бевосита ахбори давраи гузаштаро дар худ таҷассум мекунанд.

Барои пурраву мукамал намудани маълумоти таърихӣ дастрасшуда оид ба соҳаи тандурустӣ лозим дониста шуд, ки маълумоти ҳисоботии муассисаҳои тиббӣ, хабарҳои гуногун аз саҳифаҳои рӯзномаҳо ба сифати сарчашмаи таҳқиқот истифода шаванд.

Дар рисола, инчунин, маълумоти бойгонии М.Б. Бегматов (Котиби аввали Ҳизби коммунистӣ дар минтақаи Кӯлоб, солҳои 60-70-ум; Раиси собиқадорони ҷангу меҳнат дар минтақаи Кӯлоб солҳои 1980-2021), А. Ҳакназаров (собиқ сардори рёсати тандурустии минтақаи Кӯлоб) С. Раҷамадов (мудири шуъбаи тандурустии шаҳри Кӯлоб), М. Маҳмуродов

(мудири шуъбаи методиву ташкилии раёсати тандурустии минтақаи Кӯлоб), С. Муродов низ истифода гардиданд.

Навгониҳои илмӣ. Дар доираи рисола бори аввал таърихи тибби минтақаи Кӯлоб ҳамчун яке аз муҳимтарин соҳаи ҳаёти иҷтимоӣ ва иқтисодӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Дар рафти таҳқиқот душворихо ва комёбиҳои соҳаи тиб дар ҳар давраи замони омӯхта шуда, аҳамияти онҳо барои ҷомеа аз нуқтаи назари таърихӣ ва сиёсӣ баҳогузорӣ гардидааст. Дар таҳқиқот бори аввал далелҳои ғавти одамон аз бемориҳои сироятӣ дар мисоли минтақаи Кӯлоб рӯйи қор оварда шуд ва марҳилаҳои таърихӣ муборизаи табибон бо ин бемориҳо таҳқиқ гардид. Дар рафти таҳқиқот факту рақамҳои нав аз бойгонии собиқ вилояти Кӯлоб, хотираҳои собиқадорони соҳаи тиб, маълумоти оморӣ ва дигар сарчашмаҳои истифода шуданд, ки барои илми таърих, алалхусус, таърихи тиб, ҳамчун далели нав мавқеи худро ишғол намуданд.

Навоари таҳқиқот аз ҷанбаҳои зерин иборат аст:

- рисолаи мазкур аввалин таҳқиқоти мукаммали илмӣ мебошад, ки таърихи рушди соҳаи тибро дар собиқ вилояти Кӯлоб дар солҳои 1924-1991 меомӯзад;

- дар рисола бори аввал маълумоти таърихӣ дар бораи таъсисёбии муассисаҳои тиббии минтақаи Кӯлоб ҷамъоварӣ ва таҳлил гардида, вазъияти тибби тоинқилобӣ ва паҳншавии бемориҳои сироятӣ дар ин давра мавриди таҳлил қарор дода шудааст;

- дар таҳқиқот бори аввал фаъолияти табибони солҳои 20-30-юми асри ХХ дар самти мубориза бо бемориҳои сироятӣ, инчунин, нақши табибони ҳарбӣ дар таъсиси тибби муосир мавриди таҳлил қарор гирифтааст;

- таҳлили рушди соҳаи тиб дар замони Шуравӣ нишон медиҳад, ки нақши асосиро дар ин самт мутахассисони соҳавӣ иҷро мекарданд, аз ҳамин лиҳоз, дар рисола бори аввал системаи омодакунии кадрҳои соҳаи тиб ва нақши онҳо дар таъсиси сохторҳои тибби замонавӣ дар минтақаи Кӯлоб муайян карда мешавад;

- саҳми табибони дигар халқу миллатҳо низ дар инкишофи соҳаи тибби Тоҷикистон, аз ҷумла, минтақаи Кӯлоб оварда мешавад;

- бори нахуст далелҳои муқоисавӣ бобати хурӯчи бемориҳои сироятӣ дар вилояти Кӯлоб ва дигар вилоятҳои ҚШС Тоҷикистон оварда шуданд;

- бори аввал таърихнигорӣ таърихи соҳаи тиб таҳлил гардида, асарҳои илмӣ олимони соҳаи таърих, соҳаи тиб ва сарчашмаҳои таърихиву бойгонӣ мавриди омӯзиш ва таҳлили муқоисавӣ қарор гирифтанд.

Ба ҳимоя муқаррароти зерин пешниҳод мешаванд:

1. Таъсисёбии аввалин муассисаҳои тиббӣ дар минтақаи Кӯлоб бевосита бо барпошавии ҳокимияти Шуравӣ алоқаманд аз солҳои 20-уми асри ХХ вазифаи аввалиндараҷаи сохторҳои тиббии он давра, мубориза бо бемориҳои сироятӣ ва таҳдиди ҷиддии он ба минтақа;

2. Фаъолияти табибони вилояти Кӯлоб дар солҳои 40-уми асри ХХ новобаста аз душворихо бо Ҷанги Бузурги Ватанӣ алоқаманд ва истифодаи таҷриба ва дониши табибони дигар ҷумҳуриҳои собиқ Шуравӣ, ки бо

беморхонаҳои сайёри (эвакогоспиталҳои) муҳоҷиршуда ба Тоҷикистон омада буданд;

3. Хурӯчи бемориҳои сироятӣ ва нарасидани кадрҳои маҳаллӣ дар солҳои баъдичангии 50-60-уми асри XX, ҷалби мутахассисони соҳаи тиб ба вилояти Кӯлоб ва мубориза бо паҳншавии бемориҳо;

4. Сиёсати ИҶШС дар давраи солҳои 1970-1991 дар самти таъмини соҳаи тиб бо мутахассисони маҳаллӣ ва омода кардани мутахассисони соҳаи миёна дар омӯзишгоҳҳои тиббии Тоҷикистон, таълифи асарҳои илмӣ дар соҳаи тиб, инкишоф ва нуфузи илми тиб, шухрати илми олимони ҷавон дар соҳаи тиб, саҳми кормандони тиб дар маҳви бемориҳои сироятӣ дар минтақа;

Аҳамияти назариявии таҳқиқотро маълумоти таърихӣ доир ба тибби Тоҷикистон, ки то ҳанӯз таҳқиқ нашуданд, ҷамъоварӣ гардида, дар шакли рисолаи мукаммали илмӣ ба тасвиб расонида шуданд ва тамоми ҷанбаҳои ин мавзӯ дар асоси далелҳои исботшуда муайян гардиданд. Инчунин, рисолаи мазкур барои таҳқиқоти минбаъда дар самти таърихи соҳаи тиб аҳамияти методологӣ дорад, зеро дар он роҳ ва усулҳои таҳқиқу таҳлил пурра инъикос ёфтаанд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар истифодаи он ҳамчун маводи таълимӣ ва илмӣ барои муҳаққиқони соҳаи таърих ва тибби ватанӣ зоҳир меёбад. Инчунин, рисолаи мазкур метавонад, ҳамчун маводи дарсии омӯзиши таърихи тиб баҳри рушди дурнамои соҳа истифода шавад.

Эътимоднокии натиҷаҳои диссертатсиониро дақиқияти маълумот, кифоягии ҳаҷми маводи таҳқиқот, коркарди натиҷаҳои таҳқиқотӣ ва ҳаҷми интишорот, таҳлил, баррасӣ, муқоисаи илмию амалӣ, инчунин, инъикос ва тарзи нигоҳдошти маводи бойгонӣ таъмин менамоянд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ пешниҳод гардидаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯи таҳқиқот ба шиносномаи ихтисоси 07.00.02 – Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик) мувофиқат менамояд.

Саҳми шахсии довталаб барои дарёфти дараҷаи илмӣ дар он аст, ки ӯ дар ҷараёни таҳқиқот аз сарчашмаҳои илмӣ, ҳуҷжатҳои бойгонӣ, ҳисоботи ташкилоти давлатӣ ва дигар маводи муътамад истифода карда, саҳифаҳои номаълуми корнамоиҳои кормандони соҳаи тибби собиқ вилояти Кӯлобро мавриди таҳлил қарор додааст. Дар рафти таҳқиқ таҳқиқоти саҳроӣ гузаронида шуданд, ки дар натиҷа факту рақамҳои қаблан номаълум дарёфтшуда дар рисола дарҷ гардиданд.

Тасвиб ва татбиқи натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷаҳои таҳқиқот дар конференси байналхалқӣ, ҷумҳуриявӣ илмӣ-назариявӣ ва амалӣ ва дигар ҷамъомадҳои илмӣ-оммавӣ шунида шуданд.

Диссертатсия дар ҷаласаи кафедраи фалсафа ва фанҳои гуманитарии Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (протоколи №2, аз 28 сентябри соли 2020), дар ҷаласаи Шурои олимони факултети дипломатия ва сиёсати Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (протоколи № 7, аз 30 марти соли 2022) ва

дар чаласаи шуъбаи таърихи навтарини Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон (протоколи № 5, аз 23 майи соли 2022) муҳокима гардида, барои химоя пешниҳод карда шуд.

Шумора ва тавсифи интишорот. Муқаррароти асосии диссертатсия дар як қатор интишороти муаллиф, аз ҷумла: 10 мақолаи илмии дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 9 мақола дар дигар нашрияҳо ба таъб расидаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, ҳафт зербоб, хулоса, тавсияҳо, феҳристи манбаъҳо, адабиёти истифодашуда (бо 211 номгӯй) ва замимаҳо таркиб ёфта, дар ҳаҷми 180 саҳифаи матни компютерӣ таълиф гардидааст.

МУҲТАВОИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима мубрамияти мавзуи диссертатсия асоснок гардида, сатҳ ва дараҷаи таҳқиқи он дар адабиёти илмии ватанӣ ва хориҷӣ, объект, предмет, мавзӯ, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот, асосҳои методологӣ, назариявӣ, навгонии илмӣ ва муқаррароти илмӣ ба химоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назарӣ ва амалии таҳқиқот муайян шуда, ҳамзамон, тасвиби натиҷаҳои таҳқиқот ва соҳтори диссертатсия пешбинӣ гардидааст.

Боби якум «Таъсисёбии муассисаҳои тиббӣ дар минтақаи Кӯлоб дар солҳои 1924-1960» аз се зербоб иборат аст. Дар зербоби аввал – «Барпошавии Ҳокимияти Шуравӣ ва таъсиси аввалин муассисаҳои тибби замонавӣ дар минтақаи Кӯлоб солҳои 20-30-уми асри ХХ» заминаҳо ва шароити бунёдгузори соҳаи тиб инъикос ёфта, рушд ва инкишофи он дар нимаи дувуми асри гузашта таҳлил шудааст. Тиб ҳамчун соҳаи хизматрасонӣ ба мардум бо мақсади табобат аз бемориҳо ханӯз пеш аз давраи инқилоби Октябр дар байни мардум амал мекард, ба табобати беморон шахсоне машғул буданд, ки тарзу роҳи муолиҷаи баъзе беморихоро аз падару модар ва ё аз табибони маҳаллии ботаҷриба омӯхта буданд. Баъди инқилоби Октябр ва барпо шудани Ҳокимияти Шуравӣ марҳилаи нав – тибби замонавӣ оғоз мегардад. Азбаски минтақаи Кӯлоб аз ҷиҳати иқлими худ ба заминҳои тропикӣ монандӣ дошт, ин ҷо ҳамасола дар фасли тобистон бемориҳои гуногун ба монанди вараҷа, домана, зардпарвин, обпартояк, гулӯдард, чашмдард, гару мараз, гӯшдард ва дигар бемориҳои сирояткунанда сар мезаданд, харбиёни рус аввалин шуда, ин ҳолатро мушоҳида намуданд. Нахустин муассисаи тиббӣ дар шаҳри Кӯлоб соли 1923 бунёд гардид, ки он аз амбулатория ва пункти тиббӣ иборат буд. Соли 1924, баъд аз ташкил ёфтани ҶМШС Тоҷикистон соҳтмони системаи тибби замонавӣ дар минтақаи Кӯлоб оғоз гардида, наҷот додани мардум аз бемориҳои сироятӣ – вазифаи аввалиндараҷаи мансуб меёфт. Ба душвориҳо нигоҳ накарда, бо барпошавии Ҳокимияти Шуравӣ, дар муддати хеле кӯтоҳ барои соҳтмони тибби замонавӣ заминаи муносиб гузошта шуд. Соли 1923 аввалин интиҳоботи мақомоти халқии маҳаллии вилояти Кӯлоб гузаронида шуда, Кумитаи иҷроияи мақомоти ҳукумати вилоят интиҳоб гардид ва дар ҳайати он шуъбаи тандурустии вилоятӣ низ таъсис дода шуд. Дар муддати кӯтоҳ артиши

Шуравӣ дар минтақаҳои сарҳадии Афғонистон гарнизонҳои сарҳадӣ ташкил намуд, ки дар ҳайати худ бунгоҳҳои тиббӣ доштанд ва дар онҳо табибони касбии маълумотдор фаъолият намуда, дар ҳолатҳои фавқулода ба мардуми маҳаллӣ мадади тиббӣ мерасонданд¹.

Соли 1923 баъд аз гузаронидани интихоботи мақомоти иҷроияи Шурои депутатҳои халқии вилояти Кӯлоб, қарор оид ба таъсис додани 12 ноҳияи вилоят қабул гардид².

Мухимтарин қадам дар ин самт, соли 1939 таъсис додани Донишкадаи тиббии Тоҷикистон дар шаҳри Душанбе буд, ки муассисаи солҳои баъдӣ маркази бузургтарини илми тиб на танҳо дар Тоҷикистон, балки дар Осиёи Миёна гардид. Дар зарфи 20 сол – (аз соли 1920 то соли 1940), дар ҳамаи ноҳияҳои вилояти Кӯлоб беморхона ва дигар муассисаҳои тиббӣ сохта ба истифода дода шуд. Масалан, соли 1940 дар беморхонаҳои вилоят 38 нафар табиб ва зиёда аз 200 нафар хамшираҳои шафқат қор мекарданд. То ин вақт барпо намудани низоми ҳозиразамони тиббии дорои муассисаҳои муътадили тиббӣ анҷом ёфт.

Дар зербоби дуюми боби аввал «Фаъолияти тиббии минтақаи Кӯлоб дар давраи Ҷанги Бузурги Ватанӣ дар солҳои 1941-1945» фаъолияти табибон ва қормандони соҳаи тибро дар давраи солҳои 1941 – 1945 дар бар мегирад. Муаллиф қаҳрамони табибони минтақаи Кӯлобро дар ин давра нишон дода, махсусан, муборизаи онҳоро бо бемориҳои сироятӣ ёдрас мешавад. Дар ин давра аз хатти фронт ба Ҷумҳурии Шуравии Тоҷикистон госпиталҳо, олимон ва профессорони соҳаи тиб кӯчонида шуданд, ки дар баробари кадрҳои ҷавон дар муолиҷаи захмиёни ҷанг часуруна меҳнат намуда, дониши тиббии худро сайқал медоданд. Аз ҳамин ҷиҳат, кӯчонидани госпиталҳо ба Осиёи Миёна ва бахусус ба Тоҷикистон барои рушди соҳаи тиб аҳамияти қалон дошт. Дар давоми фаъолияти госпиталҳои ҳарбӣ шумораи зиёди қормандони тиб тарбият ёфта ва соҳиби таҷрибаи бойи тиббии ҳарбӣ гардиданд. Таърихи тибби ин минтақа ба таърихи муборизаҳо шабоҳат дорад.

Шуруъ аз оғози солҳои 20-ум дар минтақа табибон ҳамеша дар сафи пеши мубориза бар зидди ҳар гуна эпидемия ва бемориҳои марғовар буданд. Муборизаи даҳсола бар зидди бемориҳои сироятии сил, вараҷа (малярия), қуфт ва дигар бемориҳои сироятӣ идома ёфта, хурӯҷи бемориҳо, ҳатто, дар

¹ Маҳмадов, И. Аз таърихи пайдоиш ва рушди соҳаи тандурустии ноҳияи Фарҳор (Из истории появления и развития здравоохранения в Фархарском районе) // И.Маҳмадов// Конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ» (Научно теоретическая республиканская конференция по теме “Насущные вопросы по науке и образованию в условиях глобализации”). - Куляб, 2020. –С.49-51.

² Маҳмадов, И. Аз таърихи пайдоиш ва рушди соҳаи тандурустии ноҳияи Фарҳор (Из истории появления и развития здравоохранения в Фархарском районе) // И.Маҳмадов// Конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ» (“Насущные вопросы по науке и образованию в условиях глобализации”). – Куляб, 2020. – С. 49-51.

аввали солҳои 40-ум низ мушоҳида гардид¹. Барои баланд бардоштани сатҳи сифати хизматрасонии тиббӣ, дар вилоят табибони касбии дорои маълумоти олий намерасиданд. Дар ҳудуди вилоят ба 7,5 хазор аҳоли 1 табиби дорои маълумоти олий рост меомад. Муассисаҳои тиббӣ дар интизори табибони нав буданд. Мувофиқи талаботи шуъбаи тандурустии вилоят баҳри беҳдошти сатҳи хизматрасонии тиббии шаҳри Кӯлоб ва ноҳияҳо моҳи июни соли 1942 аз ҶФШСР ба вилояти Кӯлоб як гурӯҳ табибони ҷавон тариқи роҳхат фиристода шуда, дар муддати кӯтоҳ ба табобатхонаҳои марказии ноҳияҳо равона гардида, ба кори доимӣ таъмин шуданд². Соли 1942 қарор дар бораи «Пешгирии бемориҳои сирояткунанда дар сафи Армияи Сурх ва дар миёни аҳоли» қабул гардид. Моҳи январӣ соли 1943 баҳри мустаҳкам намудани сохторҳои тиббии Шуравӣ қарори Шурои Комиссарони Халқии Иттиҳоди Шуравӣ (минбаъд ШКХ ИШ) «Дар бораи мубориза бар зидди бемории сил» қабул гардид³.

Моҳи майи соли 1944 Қарори махсуси ШКХ ИШ «Дар бораи мубориза бар зидди вараҷа (малярия) қабул карда шуд. Чораҳои сари вақт пешгирифтаи давлат имкон додаанд, ки солҳои 1941 - 1944 сатҳи бемории вараҷа паст гардад, гарчанде соли 1945 ин беморӣ боз тамоюли афзоиш гирифт⁴.

Дар зербоби сеюми боби аввал «Рушди соҳаи тандурустии минтақаи Кӯлоб дар солҳои 50-60-уми асри ХХ» муассисаҳои тандурустӣ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Дар ибтидои соли 1950 бо дастгирии Вазорати тандурустии Тоҷикистон, ташаббуси шуъбаҳои тандурустии вилоятӣ ва шаҳрӣ, ки роҳбарияшро Ю.Ф Лисак ба уҳда дошт, сохтмони беморхонаи кӯдакона оғоз ёфт⁵. Чунончи, солҳои 50-ум дар ҳудуди ноҳияи Муъминобод як беморхонаи дорои 15 кат, нуктаи бемориҳои тропикӣ ва 4 бунгоҳи тиббӣ амал мекард, ки дар онҳо табибон аз Россия ва дигар ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шуравӣ омада, фаъолият доштанд. Табибони ихтисосҳои зарурӣ аз Россия ва дигар ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шуравӣ ба ин минтақа фиристода мешуданд. Соли 1955, дар ноҳияи Восеъ шуъбаи табобати бемории замбурӯғӣ (микроспория) (беморие, ки мавсимиву сироятӣ буда, хангоми фарорасии фасли баҳор дар бадан ва ё сари инсон, бештар дар кӯдакон, ба шакли хонаи замбӯр дар таги пӯст ва рӯи пӯст пайдо мешавад) кушода шуд⁶.

Ҳамаи муассисаҳои аз фаъолиятмонда боз ба кор шуруъ карданд. Дар ин солҳо вазъияти соҳаи тиб беҳтар гардида бошад ҳам, аммо норасоии

¹ БДВХК- Ф. 86, опись 1, Д. 8.- доклад отдела здравоохранения Кулябского областного комитета от 1941-1942 годов.-С.87.

² БДВХК- Ф. 86, Оп. 1, Д. 8.- доклад отдела здравоохранения Кулябского областного комитета от 1941-1942 гг.-С.67.

³ Митерев, Г.А. В дни мира и войны.- М., 1975.- С. 169.

⁴ Митерев, Г.А. В дни мира и войны.- М., 1975.- С. 167.

⁵ БДВХК- Ф. 3, Оп. 1, Д. 8 –С.17.

⁶ Махмадов, И. Аз таърихи таъсисёбии беморхонаҳои пӯст ва зухуравӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон (Из истории образования кожных больниц в Кулябском регионе Хатлонской области) //И.Махмадов// Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - Душанбе, 2017.-№3/4. – С.78-80.

мутахассисон эҳсос мегардид. Аз сабаби нарасидани мутахассисони ботачриба дар дехот табибон берун аз ваколат ва ихтисоси худ кор мекарданд. Хангоми ташхис бошад, баъзан табибон ба хатои тиббӣ роҳ медоданд. Чунончи аз 18 намуди бемории сил ва 10 намуди бемории дарунравӣ ва шикам, табибон танҳо як намуди ин дардро медонистанд ва яксон аз рӯи ҳамин намуд табобатро пеш мебуданд¹.

Дар охири соли 1950 мудирӣ шуъбаи тандурустии шаҳр, В.П. Матвиес таъин шуд, ки таҳсилоти миёнаи тиббӣ дошт. Дар он замон вилояти Кӯлоб побарҷо буду тамоми масъалаҳои дарозфосила ва рӯзмарро шуъбаи тандурустии вилоят ҳаллу фасл мекард. Муассисаҳои шаҳрӣ дар биноҳои пеш аз ҷанг сохташуда фаъолият мекарданд. Дар суҳбат бо собиқ котиби аввали Ҳизби коммунисти вилояти Кӯлоб маълум гардид, ки солҳои баъдичангӣ муассисаҳои тиббӣ ба таври мушаххас ба вилоятиву шаҳрӣ чудо карда намешуданд. Тамоми муассисаҳои тиббии вилоят ва шаҳр дар ҳамин биноҳое, ки ҳоло беморхонаҳои бемориҳои сироятӣ, асаб, бемориҳои руҳӣ ва ташхисгоҳи судӣ-тиббӣ воқеанд, ҷойгир буданд. Бинои диспансери бемориҳои чашм (трахоматозный диспансер) ва бунгоҳи бемориҳои пӯст дар рӯ ба рӯи Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №5 ҷойгир буданд. Бинои ҳозираи бемориҳои сироятӣ баъди ҷанг, то сохтани бинои нав шуъбаи таваллудхонаи беморхонаи вилоятӣ буд, ки онро табиби ниҳоят ботачриба, ҳалиму мушфиқ Евтеева Нина Федоровна сарварӣ мекард. Шуъбаи кӯдакони низ дар шафати беморхонаи зикршуда буд. Роҳбарии шуъбаро табиби хоксору мушфиқ Фриндлярд Ким Савелевич ба уҳда дошт, ки табиби ниҳоят ботачриба ва ташкилотчии моҳир буд². Бинои беморхонаи кӯдакон дар кӯчаи «Якуми май», ки сохтмонаш ханӯз давом дошт, соли 1951 ба охир расиду ба истифода дода шуд³. Беморхонаи марказии вилоятӣ таъмир, васеъ ва ба шуъбаҳо тақсим карда шуд⁴.

Солҳои 50-уми асри гузашта бо сабаби дар қаламрави вилояти Кӯлоб зиёд будани бемориҳои сил, бинои кӯҳнаи беморхонаи марказии ноҳия ба санаторияи вилоятӣ бемориҳои сил табдил дода шуд. То ин замон, бинои нави беморхонаи марказии ноҳия аз ҳисоби маблағҳои маҳаллӣ ва бо таври ҳашар сохта ба истифода дода шуд. Соли 1952 диспансери шаҳрии зидди бемории сил ба диспансери вилоятӣ зидди бемории сил табдил дода мешавад, ки дар бинои ҳозираи диспансери бемориҳои пӯст ва зухравӣ ҷойгир буд.

Соли 1963 аввалин мутахассиси таҷҷоӣ Ғаюров Хайридин ба ноҳияи Фархор омада, кор мекунад. Соли 1964 бо иқдоми ӯ курси кӯтоҳмуддати ҳамшираҳои тиббӣ ташкил карда мешавад, ки хатмкунандагони он дар шуъбаҳои алоҳида ва нуктаҳои фелдшерия акушерӣ бомуваффақият кор

¹ Овчарова, В.Н. Статистическая классификация болезней, травм и причин смерти.- М., 1964. - под ред. -С. 16. - (234 с.).

² БДВХК- ф.3., оп.7., д.т.12.,-С.18.

³ Аз суҳбати муаллиф бо М. Бегматов. – шаҳри Кӯлоб.- 2018.

⁴ Ғойбов, Ғ., Азизов, М., Ҳасанов, Н. Муъминобод. - Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2010. – С.245-246. (256 с).

мекарданд. Худи ҳамон сол, Шамсиддин Сайфуддинов бо ҳамроҳии ҳамсараш Вавилова Тамара Андреевна низ ба фаъолият шуруъ намуданд. Ш.Сайфиддинов то аввали солҳои 70-ум сардухтури ноҳия ва И. Вавилова бошад, то соли 2004 дар диспансери касалиҳои сил ҳамчун табиб фаъолият намуданд.

Солҳои 70-ум таъминоти аҳоли бо кадрҳои баландихтисоси тиббӣ хеле беҳтар гардида, таъмини пурраи соҳаи тиб бо кадрҳои маҳаллӣ анҷом ёфт.

Боби дувуми рисола «Сиёсати давлати Шуравӣ дар таъмини соҳаи тиб бо мутахассисони маҳаллӣ ва инкишофи минбаъдаи соҳаи тиб дар солҳои 1970-1991» ба рушди минбаъдаи соҳаи тиб бахшида шудааст.

Дар зербоби аввали боби дуюм – «Сиёсати давлатии таъмини соҳаи тиб бо мутахассисони маҳаллӣ дар минтақаи Кӯлоб барои солҳои 1950-1991» қайд гардидааст, ки новобаста аз пешравии соҳаи тиб дар вилояти Кӯлоб ханӯз ҳам мутахассисони соҳаи тиб аз ҳисоби кадрҳои маҳаллӣ намерасиданд. Солҳои 1950-51 баъди хатми омӯзишгоҳи тиббии шаҳри Душанбе аввалин ҳамшираҳои шафқат, ки дар хонаи یتимони ноҳия тарбия ёфта буданд, ба кор омаданд. То солҳои 50-уми асри гузашта кормандони соҳаи тиб таҳсилоташон миёна ба муассисаҳои таълимии вилояти Кӯлоб аз шаҳри Душанбе ва дигар ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шуравӣ сафарбар мешуданд. Бинобар сабаби шумораи ками табибон дар шаҳри Кӯлоб, мутахассисони соҳибкасб омода карда намешуданд. То соли 1953 дар назди беморхонаи вилоятӣ курсҳои кӯтоҳмуддати ҳамшираҳои тиббӣ амал мекард¹. Тибқи қарори шӯбаи тандурустии вилояти Кӯлоб аз 14 октябри 1953, дар шаҳри Кӯлоб омӯзишгоҳи тиббӣ таъсис дода шуд.

Дар солҳои 60-70-уми асри ХХ аввалин кадрҳои баландихтисос ба фаъолият оғоз карданд, аз ҷумла дар соҳаи мубориза бар зидди бемориҳои сироятӣ. Яке аз чунин мутахассисони ботаҷриба Ғиёсиддин Олимов буд. Ғ. Олимов соли 1967 ба вазифаи мудири Шӯбаи сироятшиносии беморхонаи вилоятӣ шаҳри Кӯлоб таъин гардида, то соли 1992 ин вазифаро ба уҳда дошт².

Дар қатори мутахассисони маълумоташон олі, ки аввалин шуда аз аҳолии маҳаллӣ баромаданд, Халифаев Давлатро низ бояд ёдрас шуд. Вай соли 1964 ба сифати ҷарроҳ ба ноҳияи Москва (ҳоло М.С.А. Ҳамадонӣ) сафарбар шуда, фаъолияти тиббиро оғоз намуд. Баъдтар Д. Халифаев ба ҳайси мудири шӯбаи ҷарроҳӣ тайин гардида, солҳои дароз роҳбарии шӯбаро ба уҳда дошт. Он замон дар беморхонаи ноҳиявӣ аксаран табибони русзабон Н. Т. Григорев, Г. В. Гобедимская ва ҳамшираҳои шафқат М. Эмилджанова, К.О. Груздова кор мекарданд, ки саҳми онон дар пешрафти тибби ноҳия хеле бузург аст³.

Соли 1970 аз тарафи Вазорати тандурустӣ ба дорухонаи №135 шаҳри Кӯлоб Назирмад Рачабов, тахассусаш химик-аналитик фиристода шуд. Дониши хуби тахассусӣ ва қобилияти баланди кордонӣ имконият дод, ки ўро

¹ БДВХК- Ф. 86, Л. 1, Д.8.- С.89

² БДВХК – Ф. 3, Оп. 7., Д.п.12., - Л.16.

³ Ноҳияи Москва: 50 сол. - Душанбе: Афсона, 1999. – С. 240.

соли 1970 ба вазифаи муовини сардори дорухона таъин намоянд. Сардори дорухона Махмадов Хусниддин дар касби дорусозӣ шахси ниҳоят таҷрибадор ба ӯ дасти ёрӣ дароз карда, нозукиҳои касби дорусозиро барояш равшан сохт. Соли 1980 Назирмад Рачабов сардори дорухонаҳои вилояти Кӯлоб таъин гардид. Бо талошҳои вай дар тамоми ноҳияҳои дур аз маркази вилоят 40 дорухонаи хурди қитъавӣ (филиал) таъсис дода шуд¹.

Солҳои 70-ум, инчунин, мутахассисони бемориҳои сирояткунанда аз ҳисоби кадрҳои маҳаллӣ ба кор шуруъ карданд. Дар ноҳияи Восеъ, аввалин табиби сокини маҳаллӣ Лемарк Хайёлов махсуб мешавад. Тавассути худомӯзии мунтазам ва маҳорату дониши комили касбӣ ба ӯ имконият дод, ки дар табобати беморони сироятӣ ба натиҷаҳои дилхоҳ ноил шавад. Дар давоми солҳои 70-ум иштироки фаъоли қормандони соҳаи тибби вилояти Кӯлоб ва зодагони ин вилоят дар пешрафти илми тиб оғоз шуда, шумораи мутахассисони маҳаллӣ зиёд гардид. Дар ноҳияи Москва духтури кӯдакон Раҳим Каримов, ҷарроҳ И. Байдуллоев, духтурони бемориҳои дарунӣ Сафаралӣ Қудратов, Рузӣ Халифаев ва дигарон, қорқунони миёнаи тиббӣ С. Муродов, С. Қиматов, Т. Касиров, Ш. Муъминов, ки зодагони ҳамин ноҳия буданд, барои мардум хизмат мекарданд. Қорманди миёнаи тиббӣ Сафар Қиматов, ки дар деҳаи Оқмазори хочагии «Иттифок» ба номи «Қаримдухтур» машҳуру соҳибэҳтиром аст, зиёда аз 40 соли ҳаёти худро ба кори ҳифзи сихати мардум бахшидааст².

Дар ин солҳо, махсусан, норасоии мутахассисони бемории сил ташвишвар буд, зеро шумораи беморон ҳамеша дар мадди назари Ҳукумати он давра қарор дошт. Соли 1973 дар ҶШС Тоҷикистон ҳамагӣ 297 табиби силшинос қор мекарданд³.

Вазъияти бемории кӯдакон низ дар минтақа хеле ташвишвар буд. Аз ҳамин лиҳоз, беморхонаҳои занонаи вилоят ба кадрҳои маҳаллӣ, ки метавонистанд бо занон суҳбатҳои ташвиқотӣ доир намоянд, муҳтоҷ буданд. Ҳамин тариқ, табиби бемориҳои занона Раъно Бобохонова дар Омӯзишгоҳи тиббии шаҳри Кӯлоб аз фанни акушер-гинекология дарс мегуфт ва дар вақтҳои ғориғ аз дарс дар «Маслиҳатгоҳи занон» ба қабули занони бемор ва ҳомила машғул мешуд. Духтурони маълумоташ олий ва ботачриба дар муассисаҳои тиббӣ қору фаъолият доштанд. Шарифов Шоқир, Бобоев Ҳайдар, Каримов Давламад, Самадов Сайдалӣ, Ашуров Қадрахон, Дурбонов Довуд, Файзалиев Мирзо дар касалхонаҳои деҳотӣ ба мардум хизмати тиббӣ расонида, соҳиби ҳурмату эҳтиром ва таҷрибаи хуби касбӣ гаштаанд.

Дар зербоби дувум - «Муборизаи қормандони тибби минтақаи Кӯлоб бар зидди бемориҳои сироятӣ ва инкишофи минбаъдаи соҳаи тиб дар Тоҷикистон солҳои 1970-1991» қайд мешавад, ки солҳои 70-ум низ ҳодисаҳои хуруҷи бемориҳои қарантинӣ мушоҳида мешуд. Сабаби ин парвоз ва гузариши парандаву ҳайвоноти бемор аз Афғонистон ба манотиқи марзии Тоҷикистон

¹ Аз суҳбат бо сардухтури ноҳияи Москва, табиби дандонпизишк Молиқоев Ҷурахон Мусохонович. -25.07.2015.

² Ноҳияи Москва: 50 сол.-Душанбе: Афсона,1999.- С.106.

³ БДВХК- Ф. 86, Оп. 1, Д. 9.Л.21.

аст. Ҳамзамон, солҳои 1973-1974 дар вилояти Кӯлоб, аз он ҷумла дар қишлоқҳои Арабҳо ва Ғараби ноҳияи Москва ҳодисаи сар задани бемории варача ба назар расид. Моҳи августи соли 1974 қарори Вазорати тандурустии ҶШС Тоҷикистон «Оид ба пешгирии бемории варача дар Тоҷикистон» қабул гардид, ки тибқи он дар назди шуъбаҳои тандурустии вилоятҳо вазифаи иҷро намудани қоидаҳои санитарии гигиенӣ (беҳдошт) гузошта шуд.

Дар навбати худ, Вазорати маорифи Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон тақсимот ва ба ҷойи қор ҳозиршавии мутахассисонро таҳти назорати қатъӣ гирифт. Илова бар ин, натиҷаи бо ҷойи қор ва хона таъмин шудани мутахассисони ҷавон, дар охири сол дар коллегияи Вазорати маориф ва Вазорати тандурустӣ муҳокима мегардид. Соли 1973 Институти тиббии шаҳри Душанберо 524 мутахассис хатм намуд, ки аз онҳо 339 нафар дар шуъбаи қори табобатӣ ва 185 нафар дар шуъбаи педиатрия таҳсил кардаанд. Аз ин шумора 288 нафар ба дехот ва 180 нафар ба шаҳрҳо фиристониданд. Аз рӯи ҳисоботи мудирони шуъбаҳои тандурустии вилоятҳо аниқ гардид, ки тамоми мутахассисон ба ҷойҳои қори худ ҳозир гардиданд. Илова бар ин, 116 мутахассиси соҳаи тиб аз ҷумҳуриҳои иттифоқӣ низ ба Тоҷикистон сафарбар шуданд. Илова бар ин, 25 октябри соли 1974 Қарори Совети Вазирони ҶШС Тоҷикистон «Дар бораи ҳолати ёрии тиббӣ дар вилояти Кӯлоб ва роҳҳои беҳтар кардани он» ба тавсиб расид. Дар ин давра аҳолии вилояти Кӯлоб ба 450 ҳазор нафар расид, ки 230 ҳазор нафари онҳоро кӯдакону наврасони то 14-сола ташкил мекарданд. Ин 51,6%-и аҳолиро ташкил меод. Ҳамзамон, дар вилоят 20000 кӯдаки то сини 1-сола ба қайд гирифта шуданд. Аз шумораи умумии табибони соҳаи педиатрия ба 10000 нафар аҳоли 19 духтур рост меомад. Дар як қитъа ба як духтури кӯдакона 1200 кӯдак рост меомад. Кӯдакони синни яксола бошад, ба ҳар як духтур то 90 нафар рост меомад. Афзоиши шумораи кӯдакон ва сатҳи таваллуд дар вилояти Кӯлоб нисбат ба дигар вилоятҳои ҷумҳурӣ баланд буд ва 43,6 нафар ба 1000 нафари аҳолиро ташкил меод. Ҳол он ки, дар ҷумҳурӣ, ин рақам 37,2 нафарро ташкил меод. Дар баробари ин, сатҳи фавтидани кӯдакон дар вилоят нисбат ба дигар минтақаҳо зиёдтар буда, бо ҳисоби миёна 65% дар ҷумҳурӣ, дар вилояти Кӯлоб ин рақам ба 80,2% мерасид¹.

Аммо дар баробари бемориҳои сироятӣ, хуруҷи дигар бемориҳо низ дар вилоят мушоҳида мегардид. Давоми соли 1975 ба чандин табибон бо танбеҳ ва огоҳии қатъӣ ҷазо дода шуд, зеро сабаби аслии фавти кӯдакон хунукназарии табибон арзёбӣ гардид. Бояд зикр кард, ки ягон ҳодисаи марги бемор аз назорати шуъбаи тандурустии вилояти Кӯлоб берун набуд. Соли 1975 дар ноҳияи Фархор ҳодисаи марги одамон аз бемории дарунравӣ (дизентерия) ба қайд гирифта шуда, 26-уми декабри соли 1975 ин масъала дар Шурои тандурустии вилояти Кӯлоб муҳокима гардид. Қайд гардид, ки ду нафар кӯдак аз ин беморӣ бо айби табибон фавтиданд. Аъзои Шуро тамоми сабабҳои ин раванди манфиоро таҳлил намуда, ба хулосае омаданд, ки афзоиши шумораи фавтидагон аз ҳисоби бемориҳои узви нафас, аксаран,

¹ БДВХК - Ф. 86, Оп. 1, Д. 9 – Л.25.

кӯдакон ташкил медиҳанд ва дарди онҳоро патологияи шуш (неспецифическая этиология) ташкил медиҳад¹.

Зербоби сеюми боби дувум – “Рушди тибби вилояти Кӯлоб дар марҳилаи охири давлатдории Иттиҳоди Шуравӣ солҳои 1980-1991” таҳлили давраи пешрафту таракқиёти тамоми соҳаҳои ҷомеа ва аз он ҷумла соҳаи тибро дар бар мегирад, чун солҳои 80-ум дар таърихи давлатдории Иттиҳоди Шуравӣ давраи рушд доништа мешаванд. Соли 1980 дар низоми тиббии шаҳру ноҳияҳои вилояти Кӯлоб миқдори кормандони соҳаи тандурустӣ ба 670 нафар расид, ки аз онҳо 250 нафар табибони дорои тахсилоти олии буданд. Баъди солҳои 80-уми асри гузашта соҳаи тандурустии минтақаи Кӯлоб рӯ ба инкишофу беҳбудӣ ниҳод, чунки дигар соҳаҳои хоҷагии халқ низ ба мувафаксияҳои назаррас ноил шуда буданд. Шумораи табибони маҳаллӣ, тахсилоташон олии ба 727 нафар расида, табибони тахсилоташон миёнаи касбӣ дар минтақа 2729 нафарро ташкил дод.

Дар минтақаи Кӯлоб 49 беморхона дорои 4395 кат амал мекард. Дар ин муддат миқдори дигар муассисаҳои соҳаи тандурустии минтақаи Кӯлоб низ афзуданд. Шумораи дорухонаҳо ба 41 адад, санаторияҳо ба 10 ва марказҳои саломатӣ дар деҳот ба 25 адад расида буд. Соли 1980 дар натиҷаи амалӣ намудани ҷораҳои пешгирии беморҳои сироятӣ, шумораи ҷавби кӯдакон паст гардид. Дар семоҳаи аввали соли 1979 аз 1000 нафар навзод 36,6 нафар мефавтид, дар семоҳаи аввали соли 1980 ин шумора то 30,2 нафар кам гардид. Соли 1980 шумораи катҳои табобатхонаҳои вилояти Кӯлоб ба 4255 адад расид. Дар 11 таваллудхонаи ноҳияҳо ва шаҳри Кӯлоб, баъди ваъсекунонӣ, шумораи катҳо ба 525 адад расонида шуд. Шумораи машваратгоҳҳои занона, марказҳои саломатӣ барои кӯдакон ва бунгоҳҳои тиббӣ бо табибони тахсилоташон олии ба 45 адад расонида шуд².

Зербоби чоруми боби дувуми рисола - «Саҳми табибони минтақаи Кӯлоб дар инкишоф ва пешрафти илми тиб дар ҶШС Тоҷикистон» фарогири таҳлили масъалаи таъмини соҳаи тандурустӣ бо мутахассисон дар давраи Шуравӣ ва замони истиқлолият дар минтақаи Кӯлоб, заҳмат ва саҳми босазои олимони варзидаи соҳаи тиб дар рушди илми тиб, мебошад. Аз нимаи дувуми солҳои 70-ум қадамҳои аввалини олимони тоҷик ба илми тибби муосир оғоз гардиданд. Дар роҳи таҳқиқи илми тиб саҳми зодаи ноҳияи Совет Қурбонов Мурод хеле калон аст. ӯ фаъолияти кори худро ҳамчун духтури оддӣ дар беморхонаи вилоятии шаҳри Кӯлоб оғоз намуда, бо мақсади идома додани кори тадқиқотӣ ба Ҷумҳурии Украина сафар мекунад. Мурод Қурбонов рисолаи номзадӣ ва баъдан рисолаи докториро дифоъ намуда, соҳиби унвони профессорӣ мегардад. Мавсуф солҳои 2003-2005 ба ҳайси ректори Донишгоҳи давлатии тиббии ба номи Абуалӣ ибни Сино фаъолият намуд. Қурбонов Мурод муаллифи 170 кори илмӣ, аз ҷумла, 53 мақола, 11 тавсияи методӣ ва 3 монография буда, 44 пешниҳоди навоарӣ дорад. Зери роҳбарии М. Қурбонов 4 нафар рисолаи номзадиро ҳимоя кардаанд. Хизматҳои ӯ ҳатто, дар сатҳи

¹ Ф. 86, Оп.2, Д. 4. - Л.7.

² Д. 100, Т.1.-1987.-Л.120.

умумичахонӣ пазируфта шуданд. М. Қурбонов соли 1997 узви фахрии Ассотсиатсияи ҷарроҳон ба номи Н.И. Пирогов ва соли 1998 узви фахрии ҷарроҳони ҷигар дар ИДМ интиҳоб мешавад¹. Олими шинохтаи тибби тоҷик Пиров Абдулло яке аз ташаббускорони таъсиси Омӯзишгоҳи тиббӣ дар ноҳияи Данғара, раиси Комиссияи экспертии тиббии меҳнатии байниноҳиявӣ буда, дар кушодашавии чандин шуъба (эхё, ҷарроҳӣ, бемориҳои гӯш, гулу ва бинӣ), беморхонаи китъавӣ дар Маркази тиббии шаҳри Душанбе сахми арзанда доранд. А. Пиров муаллифи 8 асари илмӣ, аз ҷумла 1 рисола мебошад². Зодаи дигари минтақаи Кӯлоб Олимов Раҳматулло оид ба табобати гӯш ва шунавоӣ 12 кори илмӣ офаридааст, ки ҳар яке аз онҳо дорои навоварии илмӣ буда, аз тарафи олимони тоҷик ва берунмарзӣ баҳои баланд гирифтаанд. Олимов Раҳматулло дар мавзӯи «Сабаби ногаҳонӣ паст шудани шунавоӣ ва сарҷарҳзании марбут ба аллергия» рисолаи номзадиашро омода намуда, соли 1992 дар шаҳри Тошкент бо муваффақият ҳимоя намуд. Тӯли солҳо Олимов Раҳматулло доир ба дардҳои гӯш, бинӣ ва гулу тадқиқотҳо гузаронида, сабабҳо ва роҳҳои пешгирии ин бемориҳоро дар китобҳои худ инъикос мекард³. Яке аз душвортарин соҳаи тибби муосир - ин гузаронидани ҷарроҳӣ дар системаи асаби инсон мебошад. Дар ин самт аз тарафи Аладуст Чобулов тадқиқотҳои зиёд ба сомон расонида шуданд. А. Чобулов соли 1990 рисолаи номзадиашро дар шаҳри Москва анҷом медиҳад⁴. Кори илмиро дар роҳи омӯзиши системаи асаб идома дода, соли 2004 дифоӣ рисолаи докториро дар мавзӯи «Ҷарроҳии мағзи сар ва асаб дар ҳолати захминшавӣ аз яроқи оташфишон» дар Донишқадаи ҷарроҳии асаби Академияи илмҳои тибби шаҳри Москва дифоъ мекунад. Ӯ муаллифи чандин рисолаҳои илмӣ ва дастурамалҳои таълимию методӣ буда, соҳиби унвонҳои «Духтури дараҷаи олий» ва «Аълоҷии тандурустии Тоҷикистон» мебошад⁵. Роҳи илмиро Меҳмононов Пиримкул - табиби ҷавон интиҳоб карда, дар мавзӯи «Таъсири садамаи Чернобил ба организми инсон ва бемориҳои радиатсионӣ» рисолаи номзадӣ дифо намуд⁶. Ин тадқиқоти олими ҷавон, имконияти табобати ҳазорҳо нафар маъҷубони садамаи Чернобилро дод, зеро то ин дам мавҷудияти баъзе бемориҳо ва алоқамандии онҳо бо садамаи радиатсионӣ аз тарафи бархе аз олимони раъд мешуданд.

Дар соҳаи ҳифзи саломатии кӯдакон, баҳусус, доир ба қоидаҳои санитарӣ-гигиенӣ Аламхон Аҳмедов низ тадқиқот гузаронидааст. Дар ин самт Аламхон

¹ <http://www.> Электронная библиотека ТГМУ. Душанбе, -2019

² Пиров, А. Особенности циркуляции вируса К-КГЛ в РТ /канд...мед..наук.-14.00.30. - Душанбе, 2005. - Диссеркат.ком.

³ Олимов, Р. Бемориҳои гуш, гулу ва бини.- Душанбе, 2010. – 344с.

⁴ Чобулов, А. Диффузное аксиональное повреждение головного мозга. – автореф. канд. мед. Наук. – 14.00.30. – М., 1990.

⁵ Чобулов, А. Диагностика и лечение огнестрельных ранений черепа и головного мозга: монография /А.Чобулов// -Душанбе, 2001.-86с.; Чобулов, А. Актуальные вопросы педиатрии. Материалы первой научно-практической конференции педиатров Согдийской области.-Хучанд, 2006.-342с.; Чобулов, А. Курси маҳсус аз ҷарроҳии асаб (спецкурс по нейрохирургии). – Душанбе, 2009.-132с.; Чобулов, А. Ливатсев, И.И. Мухторов, Х. Асосҳои ҷарроҳии системаи асаб (Основы нейрохирургии). – Душанбе, 2009.- 170 с.

⁶ Гадозода, Х. Комусномаи Айн (Энциклопедия). - Душанбе, 2011. – С. 282.

Ахмедов кори илмиро бо натиҷаи хуб ба сомон расонида, соли 1996 доир ба қоидаҳои санитарӣ ва таъсири онҳо ба саломатии кӯдакон рисолаи номзадӣ дифо намуд¹. Инчунин, таҳқиқоти олими тоҷик Асламхон Шарифов ба табобати бемориҳои кӯдакона равона гардид, ки соҳаи ҷарроҳии системаи нафаскашии кӯдаконро дар мадди аввали тадқиқоти худ гузошта, дар доираи ин мавзӯ рисолаи номзидашро соли 2013 дар шаҳри Москва бомуваффақият дифо намуд².

ХУЛОСА

1.Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия

Тибби тоҷик аз замони давлатдорӣ Ҳахоманишо оғоз шуда, таърихи ҷандинҳазорсола дорад, ва дар тӯли таърихи худ номҳо ва шахсиятҳои зиёдро офарид, ки дар инкишофи тибби ҷаҳонӣ саҳми босазо гузоштаанд. Дар рисолаи мазкур танҳо як қисмати таърихи онро мавриди омӯзиш қарор додем, ки он солҳои 1924-1991-ро дар бар мегирад. Барпошавии системаи тибби замонавӣ ба давраи душвори ҷанги шаҳрвандӣ - солҳои 20-ум рост омад. Аммо ба ҳамаи душвориҳо нигоҳ накарда, бо барпошавии Ҳокимияти Шуравӣ дар муддати хеле кӯтоҳ барои сохтмони тибби замонавӣ замина гузошта шуд. Муҳимтарин қадам дар ин самт соли 1939 таъсис додани Донишкадаи тиббии Тоҷикистон дар шаҳри Душанбе буд, ки солҳои минбаъда маркази бузургтарини илми тиб, на танҳо дар Тоҷикистон, балки дар Осиёи Миёна гардид [1-М].

Ташкили низоми тибби замонавӣ дар минтақаи Кӯлоб бо барпошавии Ҳокимияти Шуравӣ рост омад ва аввалин табибон дар ин минтақа маҳз табибони ҳарбии Артиши Шуравӣ буданд. Мутаассифона, рушди минбаъдаи соҳаи тибро монеаҳои зиёд ҳалалдор мекард ва яке аз ин монеаҳо ҷанги шаҳрвандӣ ва мубориза бо дастаҳои босмачигарӣ буд, ки аз ҳартараф пеши роҳи ҳар гуна навовариҳои давлати Шуравиро мегирифтанд. Баъди торуморкунии босмачиён, давлати Шуравӣ дар қатори аввалин вазифаҳо мубориза бар зидди касалиҳои сироятро пеш гузошт, зеро онҳо тамоми минтақаи субтропикии Кӯлоб ва умуман, ҷануби Тоҷикистонро фаро гирифта буданд. Соли 1940 таъмини пурраи соҳаи тандурустии минтақа бо кадрҳо ва таҷҳизоти техникӣ ба нақша гирифта шуд, аммо оғози Ҷанги Бузурги Ватанӣ иҷрои нақшаҳо ба таъхир гузошт. Дар зарфи чор сол аксарияти мутахассисон, ки аз шаҳрҳои Россия ба Тоҷикистон омада буданд, ҳудуди вилоятро тарк карда, ба фронт сафарбар гардиданд. Дар ин давра аз хатти фронт ба Ҷумҳурии Шуравии Тоҷикистон госпиталҳо, олимон ва профессорони соҳаи тиб кӯчонида шуданд, ва ҷандин кадрҳои ҷавон дар табобати ярадорони ҷанг дар ақибгоҳ ҷасурона меҳнат карда, дониши тиббии худро сайқал меоданд. Аз ин рӯ, кӯчонидани госпиталҳо ба Осиёи Миёна, Бахусус, ба Тоҷикистон, барои рушди соҳаи тиб аҳамияти калон дошт. Дар

¹ Ахмедов, А. Социально-гигиеническое состояние здоровья детей Таджикистана.- автореф. Диссер...канд...мед...наук.-14.00.33. – М., 1996.- 20 с.

² Шарифов, А. Хирургическое лечение приобретенных и врожденных заболеваний легких у детей в РТ.- автореф. диссер. канд. мед. наук.- 14.00.33. –Москва, 2013.-18с.

давоми фаъолияти госпиталҳои ҳарбӣ шумораи зиёди кормандони тиб ба тарбият ёфта, соҳиби таҷрибаи бойи тибби ҳарбӣ гардиданд [1-М, 3-М].

Кору фаъолияти кормандони соҳаи тиб дар вилояти Кӯлоб бо душвориҳои зиёд пеш мерафт. Лозим ба ёдоварист, ки дар ин минтақа бо таъсири уламои дин ҳама гуна намуди тиб маҳв карда мешуд. Аҳволи тибби то давраи инқилобӣ дар ҳолате қарор дошт, ки дар он аз тибби мардумӣ нишоне намонд. Таърихи тибби ин минтақа ба таърихи муборизаҳо шабоҳат дорад. Аз аввали солҳои 20-ум сар карда, дар минтақа табибон ҳамеша дар сафи пеши мубориза бар зидди ҳар гуна эпидемия ва бемориҳои марговар буданд. Тӯли даҳсолаҳо ва бештар аз он мубориза бар зидди бемориҳои сироятӣ сил, вараҷа (табларза), куфт ва дигар бемориҳои сироятӣ идома ёфт. Хуруҷи ин бемориҳо ҳатто, дар солҳои 70-ум низ мушоҳида мешуд [5-М].

Дар солҳои 80-ум тибби Тоҷикистон ба давраи авҷи инкишофи худ расид. Дар ин давра, таъмини беморхонаҳо бо кадрҳои баландихтисос, технологияи нав ва ихтисосҳои нави замонавӣ ба роҳ монда шуданд. Дар дохили шӯбаҳои анъанавӣ шӯбаҳои нав, ба монанди кардиология, онкология, травматология, реаниматология ва анестезиология таъсис шуданд, ки ин кори табибонро осон гардонид, сифати хизматрасониро беҳтар намуд [7-М].

Хусусияти методологии ин кор имкониятҳои нав барои тадқиқотҳои хронологии таърихи Тоҷикистон фароҳам мекунад. Таърихи тибби Тоҷикистон дар баробари дигар тадқиқотҳои илми таърих, ки соҳаҳои алоҳидаи рушди Тоҷикистонро дар замони Шуравӣ меомӯзанд, доираи донишҳоро доир ба ин давра васеъ ва далелу рақамҳои навро рӯйи кор меорад.

Таърихи тибби замонавии Тоҷикистонро дар мисоли вилояти Кӯлоб таҳлил намуда, саҳми халқҳои Иттиҳоди Шуравиро низ бояд ёдрас шуд. Бешубҳа, нақши соҳти Шуравӣ ва халқи рус дар таъсиси тибби замонавӣ аз ҳама омили асосӣ ба шумор меравад. Бидуни ин сохт ва бе кумаки кадрҳои рус иҷрои ин вазифаҳои азим ғайриимкон буд. Барои исботи ин далел, қиёс аз ҳаёти мардуми Афғонистон, ки рӯ ба рӯйи ноҳияҳои сарҳадии Тоҷикистон умр ба сар мебаранд, бамаврид аст. Он муваффақиятҳое, ки тибби тоҷик дар соли 1950 ба даст овард, аҳолии вулусволиҳои он тарафи дарё имрӯз ҳам ноил нашуданд. Он дардҳое, ки соли 1940 дар вилояти Кӯлоб аз байн бурда шуданд, дар Афғонистони имрӯза то ҳол мушоҳида мешаванд. Шумораи беморхонаҳо, табибон ва ҳамшираҳои тиббӣ, ки соли 1940 дар вилояти Кӯлоб амал мекарданд, барои вулусволиҳои сарҳадии Афғонистон ҳоло ҳам вазифаи ҳалношуданӣ маҳсуб мешаванд. Тавассути эмкунии умумии аҳоли дар солҳои 40-50-уми асри XX чунин бемориҳо, аз қабилӣ обпартояк, рахит, вараҷа (табларза) ва дигар бемориҳои сироятӣ аз байн бурда шуданд [4-М, 5-М, 8-М, 10-М].

Солҳои 70-ум таъмини пурраи соҳаи тиб бо кадрҳои маҳаллӣ анҷом ёфта, давраи таҳқиқотҳои олимони тоҷик дар омӯзиши тибби замонавӣ оғоз гардид. Дар баробари ин, низоми кори соҳаи тиб низ куллан тағйир ёфта, пешгирии бемориҳо, яке аз принципҳои асосии тибби ин давра ба ҳисоб мерафт. Аз ин лиҳоз, тамоми сиёсати давлат маҳз ба ташвиқоти тарзи ҳаёти солим ва варзиш равона гардид. Дар ин роҳ ҳамкориҳои сохторҳои соҳаи

тандурустӣ бо идораҳои системаи варзиш, иттифокҳои касаба, ташкилоти ҷавонон, ташкилотҳои соҳавӣ, васоити ахбори омма ва ҷомеаи шахрвандӣ нақши асосӣ дошт. Маҳз тавассути ташвиқот ва кори идеологӣ-тарбиявӣ дар байни мардум ва ҷалби васеи аҳоли ба мубориза бар зидди ҳар гуна эпидемияҳо ва сироятҳо аз байн бурдани онҳо имконпазир гардид. Шакли муҳимми иштироки аҳоли дар маҳви бесаводӣ дар соҳаи тиб, ин ҷалби мардум ба корҳои ҷамъиятӣ, таъсиси постҳои санитарӣ, баровардани варақаҳо, газетаҳои деворӣ, гузаронидани рӯзҳои санитарӣ ва дигар чорабиниҳо буданд [1-М, 4-М, 5-М, 8-М, 10-М].

Илова бар ин, методи ташҳиси пешакӣ ва табоботи диагностикаӣ роҳи муҳимми хизматрасонии тиббӣ ба шумор мерафт. Дар ин самт ҷалби аҳоли ба истироҳат дар санаторияҳо ва табобатхонаҳои табиӣ нақши муҳим бозид. Тарафи дигари мубориза бар зидди бемориҳо роҳи тозагии гигиенӣ ва коидаҳои санитарӣ дар хонаҳо, маҳаллаҳо, шаҳр ва деҳот ташкил меод. Бо ҳамин мақсад, дар замони Шуравӣ, ба тартиби нақшаҳои сохтмонӣ идораҳои назоратии тартиботи санитарӣ бештар диққат дода шуд. Барои таҳти назорати тиббӣ гирифтани саломатии аҳоли, системаи мукаммали хизматрасонӣ тартиб дода шуд, ки он тамоми табақаҳои аҳоли синну солшон гуногунро дар бар гирифт. Аз давраи таваллуд, кӯдакон зина ба зина аз муоинаи кӯдакӣ ба бачагона, аз бачагона ба наврасӣ ва аз наврасӣ ба калонсолон гузаронида мешуданд. Чунин низом имкон меод, ки таърихи бемории ҳар як шахрванд мунтазам дар зери назорати табибон қарор гирад [5-М, 8-М, 9-М, 10-М].

Сиёсати давлатии соҳаи тиб, инчунин, омода намудани кадрҳои баландхатисоси соҳаро ба роҳ монда буд. Аз соли 1939 дар Тоҷикистон Донишкадаи тиббӣ ба фаъолият оғоз намуд. Таъсиси ин муассиса барои омода намудани кадрҳои соҳаи тиб заминаи хуб гузоштааст. Солҳои 60-70-ум масъалаи таъмини системаи тиббии Тоҷикистон бо кадрҳои маҳаллӣ ба пуррагӣ ҳал гардид. Дар баробари ҳамин дар омӯзишгоҳҳои тиббии Тоҷикистон кормандони зинаи миёна ва ҳамшираҳои тиббӣ омода мешуданд, ки нақши онҳо низ дар равнақи соҳаи тиб арзандаи таҳсин аст [1-М, 3-М, 6-М, 10-М].

Аммо, муҳимтарин дастоварди тиббии вилояти Кӯлоб раҳӣ ёфтани аҳоли аз бемориҳои сироятии карантинӣ мебошад, халқҳои ҷаҳон то ба имрӯз ба ин бемориҳо гирифтормешаванд ва даҳҳо ҳазор нафар ҳамасола аз ин бемориҳо ба ҳалокат мерасад. Дар баробари ҳамин бояд қайд намуд, ки низомии тиббии ройгон дар Иттиҳоди Шуравӣ шароити баробарро барои ҳамаи табақаҳои аҳоли таъмин намуд, ва ин бевосита хизмати асосии тиббии Шуравӣ барои мардуми Тоҷикистон ба шумор меравад [4-М, 5-М].

Таҳқиқоти рисолаи мазкур муайян намуд, ки таърихи тибро танҳо дар доираи таърихи ҷомеа ва сиёсати давлат бояд омӯхт, зеро рушди инкишофи илми тиб аз муносибати давлат вобастагии зиҷ дорад. Мавзӯ оид ба таърихи соҳаи тиб дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон моро ба ҳулосае овард, ки таҳқиқи ин мавзӯ баҳри пешрафти илми таърих, маҳсулан, таърихи соҳаи тиббии тоҷик мусоидат карда, мероси гаронбаҳои Абуалӣ ибни Сино ва дигар табибони бузурги тоҷикро ғани мегардонад. Муҳимияти илмии мавзуи мазкурро дар рисола пурра таҳлил намуда,

алоқамандии таърихи он бо системаи сиёсӣ, сохтори идоракунии Шуравӣ аз нуқтаи назари илмӣ- муқоисавӣ таҳлил гардид [12-М, 13-М, 15-М].

Дар баробари ин, дар рисола даврабандии таърихи тиб, методологияи таҳлил, муқоисаи давраҳои инкишоф дар асоси маводи бойгонӣ, санаду далелҳои таърихӣ, ва хотираҳои иштирокчиён дар давоми давраи солҳои 1924-1991 дар доираи таърихи Тоҷикистон таҳқиқ шуда, муайян карда шуд, ки омилҳои асосии ба амал омадани аксарияти бемориҳои минтақаро алоқамандии иқлим ва инсон, шароити зиндагии мардум, тарзи ҳаёти солим ва дигар нуқтаҳои иҷтимоӣ ташкил медиҳанд [1-М, 3-М, 5-М].

Нақши муҳими рисолаҳо таҳлили сарчашмаҳо ва қорҳои илмии олимони соҳаи тиб ва таърихи фаъолият он ташкил медиҳад. Ҳамчун ҷанбаи методологӣ, дараҷаи омӯзиши проблемаи таҳқиқот асарҳои олимони: Б. Ғафуров, Р.М. Масов, Р.А. Абулҳаев, Я.Т. Тоҷиев, М.А. Марченко, Н. Ҳотамов, Л.П. Сечкина ва дигарон мавриди истифодаи амиқ қарор дода шуданд. Ҳамчунин, аҳамияти илмии таҳқиқот дар ҷамъовариҳои маводи бойгонӣ зоҳир мегардад, зеро тамоми таҳлили мантиқӣ бо далелҳои дақиқи бойгонӣ асоснок карда шуданд. Дар рисола, барои иҷрои мақсади гузошташуда, таҳлили воқеаҳои сиёсӣ аз қабилҳои барпокунии Ҳокимияти Шуравӣ, давраи таъкиботи солҳои 30-юм, Ҷанги Бузурги Ватанӣ, давраи бозсозӣ ва таъсири онҳо ба сиёсати давлатӣ дар соҳаи тиб, нишон дода шуд.

Таърихи таъсисёбӣ, инкишоф ва қорнамоиҳои қормандони соҳаи тиб дар минтақаи Кӯлобро таҳлил намуда, мо ба чунин хулосаҳо омадем:

- барпокунии Ҳокимияти Шуравӣ дар минтақаи Кӯлоб аввалин омилҳои таъсисёбии тибби замонавӣ ба шумор меравад, зеро маҳз баъд аз барпошавии ҳокимияти Шуравӣ фаъолияти муассисаҳои тиббии вилоят оғоз гардид;

- давраҳои аввали фаъолияти табибон дар ҳудуди минтақаҳои ҷанубии Тоҷикистон ба муборизаи шадид бар зидди бемориҳои сироятӣ алоқамандӣ дошта, дар ин роҳ табибони рус ва дигар халқҳои бародар саҳми босазо гузоштанд;

- оғози Ҷанги Бузурги Ватанӣ барои тибби вилояти Кӯлоб имтиҳони ҷиддитарин буд ва дар ин давра муборизаи табибон дар ду фронт амалӣ мешуд: қисми асосии табибон дар госпиталҳои ҳарбӣ бо муолиҷаи аскарони ярадори Армияи Сурх банд буданд ва қисми дигари табибон дар ақибгоҳ бо паҳншавии бемориҳои сирояткунанда мубориза мебуданд;

- муҳимтарин марҳилаи таърихи тибби вилояти Кӯлоб - ин давраи ташаккули кадрҳои маҳаллӣ буд, ки он аз солҳои 50-ум оғоз гардида, солҳои 60-ум аллақай дар системаи низомии тибби вилоят аввалин мутахассисони соҳаи тиб аз ҳисоби аҳолии маҳаллӣ ба қор шуруъ намуданд;

- дар марҳилаи охири таърихи тибби шуравӣ - солҳои 70-80-уми асри XX тибби минтақа бо техникаи муосир таъмин гардид ва бемориҳои карантинӣ аз байн бурда шуд. Дар ин давра аз ҳисоби кадрҳои маҳаллӣ олимони соҳаи тиб тарбият ёфта, тибби тоҷикро дар арсаи байналмилалӣ муаррифӣ намуданд;

- таърихи тибби вилоят, таҷриба ва қорамониҳои табибони даврони гузашта барои табибони имрӯза ҳамчун дастури методӣ, роҳнамо ва илҳомбахши қорҳои оянда хизмат хоҳад қард, табибони ҳозира идомадиҳандаи таърихи тибби минтақаи Кӯлоб буда, онро дар замони

муосир дар шароити тибби даврони истиклоли Ҷумҳурии Тоҷикистон рушд ва инкишоф хоҳанд дод.

Дар рисола сиёсати давлати Шуравӣ дар роҳи таъмини минтақаи Кӯлоб бо кадрҳои баландхатисоси соҳаи тиб ва ташаккулёбии соҳаи тандурустии минтақаи мазкур аз ҳисоби мутахассисони маҳаллӣ таҳлил карда шуд. Дар ин асно муайян гадид, ки ба таври оммавӣ воридшавии мутахассисони маҳаллӣ ба системаи тиб танҳо дар солҳои 60-70-уми асри XX оғоз гардид, зеро маҳз дар ин давра низоми омодагии кадрҳои соҳаи тиб дар донишкадаҳо, омӯзишгоҳҳо ва техникумҳои тиббӣ васеъ ба роҳ монда шуд. Аз ин лиҳоз, дар рисола сиёсати кадрҳо ва саҳми мутахассисон, ҳамчун зербоби алоҳида таҳқиқ шуда, муайян гардид, ки дар соҳаи тиб на танҳо табибони тоҷик, балки олимони соҳаи тиб саҳми арзанда доштанд [2-М, 4-М, 5-М, 7-М].

Тамоми ҷанбаҳои дар рисола таҳқиқшуда – таъсисёбии аввалин муассисаҳои тиббӣ дар минтақаи Кӯлоб, рушди соҳаи мазкур дар солҳои 40-уми асри XX ва давраи Ҷанги Бузурги Ватанӣ, инкишофи соҳа дар солҳои баъдичангии солҳои 50-60-уми асри XX ва сиёсати ИҶШС дар давраи солҳои 1970-1991-ро дарбар мегирад, ки заминаи бузурги илмӣ барои инкишофи минбаъдаи соҳаи тиб дар Тоҷикистони соҳибистиклол аст ва дар дохилу хориҷи кишвар шуҳратманд мебошад [1-М].

2.Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

Маводи омӯхташудаи рисола дар мавзӯи **“Таърихи ташаккул ва инкишофи муассисаҳои тиббӣ дар минтақаи Кӯлоб” (солҳои 1924 – 1991)** -ро ҷамъбаст намуда, барои пешрафти соҳаи тиб ва омӯзиши минбаъдаи он чунин пешниҳод дорем:

1.Минтақаи Кӯлоб аз ҷиҳати иқлим, шароити табиӣ ва ҳамсарҳад будан бо Ҷумҳурии Афғонистон минтақаи хавфнок барои сар задани бемориҳои сироятӣ маҳсуб мешавад. Аз ин лиҳоз, табибон ва кормандони сохторҳои давлатии ин минтақаро мебояд аз таҷрибаи тибби замони шуравӣ ҳамчун дастурамал истифода намуда, аз таърихи қаҳрамоноҳои табибон дар солҳои 20-50-уми асри XX воқиф бошанд, зеро онон дар роҳи аз байн бурдани бемориҳои карантинӣ ба монанди вараҷа, сил ва дигар бемориҳои сироятӣ ҷонфидоӣҳо кардаанд. Табибони имрӯзаро мебояд тамоми кӯшишҳоро ба харҷ дода, садди роҳи хуруҷи бемориҳои карантинӣ дар ин минтақа бошанд.

2.Ба тамоми сохторҳои соҳаи маориф ва шуъбаи тандурустии вилоят тавсия дода шавад, то таҷрибаи замони шуравиро дар омода кардани кадрҳои баландхатисос аз байни аҳолии маҳаллӣ идома диҳанд.

3.Барои пешрафти соҳаи тиб, таҳқиқоти илмӣ дар соҳаи тандурустии минтақаи Кӯлоб бо истифода аз таҷрибаи таърихи гузашта ва бо истифода аз дастовардҳои замони муосир аз тарафи табибони ҷавон гузаронида шавад.

4.Барои пешгирии бемориҳои карантинӣ, ҳамкориҳои кормандони тибби минтақаи Кӯлоб ва минтақаҳои наздисарҳадии Ҷумҳурии Исломи Афғонистонро ба роҳ монда, дар якҷоягӣ сарчашмаҳои бемориҳои сироятиро дар минтақа сари вақт муайян намуда, садди роҳи паҳншавии он бошанд.

5.Таърихи тибби минтақаи Кӯлоб нишон медиҳад, ки яке аз камбудии соҳаи тибби минтақа фаъолияти табибони кӯдакона мебошад. Гарчанде, тибби шуравӣ дар ин самт ба дастовардҳо ноил гардида бошад ҳам, то ба

имрӯз дар соҳа душворихо вучуд доранд. Алалхусус, ба рушди беморхонаҳо ва дармонгоҳҳои кӯдакона дар дехотҷойҳо бештар бояд диққат дод.

6. Низоми идоракунии соҳаи тибро мебояд дар ҳисобу китоб ва таҳлили воқеаҳои фалокатовар муносибати шафоф зоҳир намояд.

7. Кори профилактикӣ ва пешгирии беморихо бояд қисми муҳими сиёсати давлатии ҳифзи сиҳати аҳолиро ташкил диҳад. Аз ин лиҳоз, риояи қоидаҳои санитарӣ дар ҷои кор, мактаб, донишгоҳҳо ва дигар муассисаҳо ҳамеша дар зери назорати кормандони соҳаи тиб бошад.

8. Ба идораҳои тандурустӣ зарур аст, ки дар таъсиси барномаҳои профилактикӣ ва пешгирии беморихо бо ташкилоту идораҳои давлатӣ ва ғайридавлатӣ ҳамкорӣ намуда, тарзи ҳаёти солихро ҳаматарафа дар байни аҳоли ташвиқу тарғиб намоянд.

9. Ба мутахассисони соҳаи тиб зарур аст, ки таҷрибаи бойи тибби анъанавиро дар муолиҷаи беморон васеъ истифода баранд, зеро имрӯз гиёҳдармонӣ дар тамоми ҷаҳони тиб мавқеи хос дорад.

10. Натиҷаи таҳқиқоти илмӣ нишон дод, ки ба тамоми саъй ва кӯшишҳои Ҳукумати Тоҷикистон дар роҳи таъмини соҳаи тандурустӣ бо кадрҳо, имрӯз ҳам дар минтақаи Кӯлоб 697 нафар мутахассисони соҳаи тиб аз қабилӣ табибони кӯдакона, амрози дохила, эҳғар, рухшинос, момодояҳо, таҳлилгар, табибони тибби оилавӣ ва монанди инҳо намерасанд. Норасоии кадрҳо, махсусан, дар минтақаҳои дурдасти кӯҳистон ба монанди ноҳияҳои Балҷувон, Ховалинг, Муъминобод, Шурообод, Темурмалик ва қисмати ноҳияи Данғара, ки як қисмати аҳолии ин ноҳияҳои номбаршуда дар ҷойҳои душворгузар ҷойгир аст, ба назар мерасад. Баҳри ҳалли мушкилоти мавҷуда ҳисси масъулияти мақомоти маҳаллӣ дар сатҳи ҷамоатҳо, ноҳияҳо ва ҳуди аҳоли нисбати масъалаҳои ҳифзи саломатии аҳоли мувофиқи мақсад мебошад, то ки масъалаҳои вобаста ба тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли дар сатҳи идораҳои баландпояи соҳаи тандурустӣ ҳаллу фасли худро пайдо намояд.

11. Фаъолияти байнисоҳавии хадамоти тиббӣ, иҷтимоӣ, маориф, воситаҳои ахбори омма ва ҷалби ҷомеа дар татбиқи сиёсати иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба танзим дароварда шавад. Роҳбарони корхонаҳо, ташкилоту муассисаҳо барои риояи меъёрҳои ҳифзи меҳнат, муҳайё сохтани шароити мусоиди корӣ, солимгардонӣ ва барқарор намудани қобилияти кории кормандон чораҳои зарурӣ андешанд ва масъулиятро бар дӯши худ гиранд.

Муқаррароти асосӣ ва хулосаи диссертатсия

дар интишороти зерини муаллиф оварда шудааст:

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҚОА Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия ба таърифи расидаанд:

[1-М]. Махмадов, И.М. Аз таърихи таъсисёбии беморхонаҳои пӯст ва зуҳравӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон /И.Махмадов// Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.-Душанбе, 2017. - №3/4. -С.78-80.

[2-М]. Маҳмадов, И.М. Аз таърихи пайдоиши аввалин муассисаҳои тиббии минтақаи Кӯлоб дар солҳои 20-40 асри ХХ /И.Маҳмадов// Идоракунии давлатӣ. –Душанбе, октябр-декабри 2017. - №4 (36). -С.151-158.

[3-М]. Маҳмадов, И.М. Аз таърихи пайдоиш ва рушди соҳаи тандурустии ноҳияи Фархор /И.Маҳмадов// Конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ». –Кӯлоб, 2020. -С.49-51.

[4-М]. Маҳмадов, И.М. Фаъолияти раёсати тандурустии минтақавии Кӯлоб дар таъмини хизматрасониҳои тиббии аҳоли /И.Маҳмадов// Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.- Душанбе, 2017. - №3/6. -С.109-112.

[5-М]. Маҳмадов, И.М. Барқарор ва рушди соҳаи тиб дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон (1920-1990), /И.Маҳмадов// Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - Душанбе, 2017. - №3/5. -С.136-140.

[6-М]. Маҳмадов, И.М. Аз таърихи ташаккули соҳаи тандурустии шаҳри Кӯлоб /И.Маҳмадов// Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2017. - №3/7. -С.142-144.

[7-М]. Маҳмадов, И.М. Фаъолияти тибби минтақаи Кӯлоб дар давраи Ҷанги Бузурги Ватанӣ 1941-1945 /И. Маҳмадов// Идоракунии давлатӣ. – Душанбе, 2020. - №2 (46), (04-06). -С.127-132.

[8-М]. Маҳмадов, И.М. Таъсиси нахустин муассисаҳои тиб дар минтақаи Кӯлоб дар солҳои 20-30-юми асри ХХ. /И. Маҳмадов// Муаррих. – Душанбе, 2019. - №3 (19). -С.54-61.

[9-М]. Маҳмадов, И.М. Саҳми зодагони минтақаи Кӯлоб дар инкишоф ва пешрафти илми тиб дар Ҷумҳурии Тоҷикистон /И. Маҳмадов// Авҷи зуҳал. – Душанбе, 2019. - №4. -С.283-285.

[10-М]. Маҳмадов, И.М. Рушди соҳаи тандурустӣ дар минтақаи Кӯлоб дар солҳои 50-60 уми асри ХХ /И.Маҳмадов// Муаррих. -Душанбе, 2020. - №1(21). -С. 47-53.

Мақолаҳои дар дигар маҷмуаҳои илмӣ, маҷаллаҳо ва маводҳои конференсиявӣ ба таърихи:

[11-М]. Маҳмадов, И.М. Нахустин муассисаи тиббии форсу тоҷик. Маводи ҷопӣ дар конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар Филиали Донишқадаи технологияи Тоҷикистон дар шаҳри Кӯлоб. –Кӯлоб, 17 -18 майи соли 2013.

[12-М]. Маҳмадов, И. М. Закариёи Розӣ асосгузори тибби форсу-тоҷик. Маҷмуаи илмӣ конференсияи илмию-назариявии ҷамбастии устодону донишҷӯёни Донишгоҳи давлатии Кӯлоб. -Кӯлоб, 2014. -29-30.05. -С.19-22.

[13-М]. Маҳмадов, И.М. Дастовардҳои тиббии форсу-тоҷик. Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб. – Кӯлоб. 2016. -2.(15). –С.54-57.

[14-М]. Маҳмадов, И.М. «Аз таърихи пайдоиши аввалин муассисаҳои тиббии минтақаи Кӯлоб дар солҳои 20-40 уми асри ХХ» Маводи ҷопии конференсияи ҷумҳуриявӣ зери унвони Ҷавонон ва рушди илми муосир. - Қурғонтеппа-2016. –С. 78-84.

[15-М]. Маҳмадов, И.М. Дастовардҳои тибби қадими форсу тоҷик (аз Авасто то оли Сосон). Маводи ҷопии конференсияи ҷумҳуриявӣ зери унвони «Ҷавонон ва рушди илми муосир». -Қурғонтеппа, 2016. –С.94-98.

[16-М]. Маҳмадов И.М. Рушди соҳаи тандурустӣ дар минтақаи Кӯлоб» (дар солҳои ҳокимияти шуравӣ). Маводи конференсияи илмӣ-назариявӣ байналмилалӣ зери унвони «Нақш ва аҳамияти осори Абубакр Муҳаммад Закариёи Розӣ дар тамаддуни олами Асримиёнагӣ ва муосир». Донишгоҳи давлатии Қурғонтеппа ба номи Н. Хусрав. 19.11.2016. –С.157-163., «Рушди муассисаҳои тиббии минтақаи Кӯлоб дар солҳои 20-40 уми асри XX» маҷалаи Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ. –Кӯлоб, 2017. -1(16). – С.74-80.

[17-М]. Маҳмадов, И.М. Дастовардҳои халқи тоҷик дар соҳаи тиб аз давраи Сосониён то Сомониён. Идоракунии давлатӣ. –Душанбе, 2019. -№3.- С.122-128.

[18-М]. Маҳмадов, И.М. Аз таърихи пайдоиш ва рушди тандурустии ноҳияи Фархор. Кӯлоб 2020 саҳ 49-51. Дар конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ».

[19-М]. Маҳмадов, И.М. Рушди соҳаи тандурустӣ дар минтақаи Кӯлоб дар солҳои 50-60-уми асри XX. Маводи конференсияи 5 байналмилалии илмӣ «Нақши олимони ҷавон дар рушди илм инноватсия ва технология». – Душанбе, 2021. - С.33-43.

**АКАДЕМИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРИ
ПРЕЗИДЕНТЕ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН**

УДК: 61(575.3) (09)

На правах рукописи

МАХМАДОВ ИБРОХИМ МИРЗОШАРИФОВИЧ

**ИСТОРИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ МЕДИЦИНСКИХ
УЧРЕЖДЕНИЙ В КУЛЯБСКОМ РЕГИОНЕ
(1924 – 1991 гг.)**

АВТОРЕФЕРАТ

**на соискание учёной степени кандидата исторических наук
по специальности 07.00.02 – Отечественная история
(история таджикского народа)**

Душанбе – 2022

Диссертация выполнена на кафедре философии и гуманитарных дисциплин, факультета дипломатии и политики Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан.

Научный руководитель: **Абдурахмонов Зевар Вафоназарович** – кандидат исторических наук, доцент кафедры социологии Таджикского государственного медицинского университета имени Абуали ибни Сино

Официальные оппоненты: **Хомидзода Фуркат Муким** – доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории и религоведение Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики

Ганджакова Матлуба Ганджаковна – кандидат исторических наук, доцент кафедры истории таджикского народа истории и права факультета Таджикского государственного педагогического университета имени С. Айни

Ведущая организация: **Бохтарский государственный университет имени Носира Хусрава**

Защита состоится 8 декабря 2022 года в 13.00 часов на заседании диссертационного совета 6D.КOA-035 по защите диссертаций на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора по специальности при Институте истории, археологии и этнографии им. Ахмада Дониша Национальной академии наук Таджикистана, по адресу: 734025, г. Душанбе, пр. Рудаки, 33.

С диссертацией и автореферат можно ознакомиться в Центральной научной библиотеке имени Индиры Ганди Национальной академии наук Таджикистана (734025, г. Душанбе, пр. Рудаки, 33) и на официальном сайте Института истории, археологии и этнографии им. Ахмада Дониша Национальной академии наук Таджикистана (www.institute-history.tj)

Автореферат разослан “_____” _____ 2022 года

**Ученый секретарь
диссертационного совета,
доктор исторических наук,
профессор**

Раджабов А.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Научный опыт показывает, что историческая наука изучает не только политику государств, но и исследует различные сферы общества определяющие главные факторы прогресса того или иного направления развития государства.

Медицинская сфера является неотъемлемой частью истории общества и воплощает в себе развитие науки, изобретательства, состояние здравоохранения, причины роста и убыли населения.

Выбранная нами тема является важной частью истории Республики Таджикистан и с этой точки зрения изучение данной проблемы способствует прогрессу исторической науки, так как на основе данного исследования освещаются новые страницы достижений таджикских врачей.

Данное исследование посвящено развитию медицины Кулябского региона Хатлонской области, тем самым хронологически заключает в себе достижения медицины 1924-1991 гг. В данной диссертации, нами, не в коей мере не игнорирована история таджикской народной медицины, так как она заложена в основу современной медицины породив миру таких выдающихся целителей как: Закария Рази (865-925) (Разес), Абуали ибн Сино (980-1037) (Авиценна) и других.

Данное исследование носит междисциплинарный характер и имеет важное значение для истории, точнее истории медицины Таджикистана.

В своем очередном Послании Основатель мира и национального единства-Лидер нации, Президент Республики Таджикистан, уважаемый Эмомали Рахмон отметил: «... в результате распространения заболевания «Корона» вирусной инфекции произошел быстрый спад экономической активности и беспрецедентный рост безработицы, ситуация на планете усложнилась тяжелым экономическим, финансовым и социальным кризисом. Последствия пандемии продолжают оказывать отрицательное влияние на экономику мировых государств в том числе на развитие национальной экономики, государственного бюджета, внешнеторгового оборота, курса национальной валюты, а также на деятельность наших промышленных предприятий и сервисных учреждений». Оценивая сложную ситуацию глобального масштаба 2020 года, Лидер нации подчеркнул: «Правительство страны направило всю свою энергию и силы на защиту народа от мирового кризиса. Из государственного бюджета на сферу здравоохранения выделено 1 миллиард 600 миллионов сомони для приобретения лекарственных средств, медицинского оборудования, строительства временных больниц и содержание медицинского персонала»¹.

Научная значимость темы исследования выражается в:

- анализе развития медицинской сферы на примере одного из регионов республики, истории развития медицины, страницах истории о развитии современной медицины в 20-е годы 20 века. В частности, в

¹Паёми Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон. - соли 2021. -С.12.

профилактике и лечения инфекционных заболеваний, которые были катастрофической проблемой для народа;

- исследовании исторических аспектов развития медицины, ее взаимосвязи с политической системой, административным устройством и наукой в целом;

- анализе периодов проблем и развития медицины, политических событий и их последствия для медицинской науки на примере Кулябского региона с научно-сравнительной точки зрения;

- предусмотрении новых методов исследования и внесения определенного вклада в изучении новейшей истории медицины таджикского народа;

- глубоком анализе, с точки зрения исторической науки, архивных материалов, исторических фактов, воспоминаний ветеранов отрасли событий периода 1924-1991 гг.

- научных выводах, определении основных аспектов развития медицины, несомненно способствующих дальнейшим исследованиям в области истории медицины, в качестве научного источника;

- анализе истории медицины советского периода, как опыт и пример для нынешних врачей Таджикистана.

Степень изученности темы исследования. Тема становления и развития медицинских учреждений Кулябского региона неоднократно освещалась в трудах отечественных и зарубежных ученых. Однако, в процессе исследования проблемы выяснилось, что в основном публиковались статьи и доклады, при этом отдельных исследовательских работ в данном направлении не проводилось. Диссертация основана на материалах архива Главного управления архивов при Правительстве Республики Таджикистан¹, Государственного архива Хатлонской области в городе Куляб², Архива Министерства здравоохранения и социальной защиты населения Республики Таджикистан³, Учреждение государственного архива города Куляба⁴, воспоминания ветеранов медицинской деятельности, ветеранов войны и труда в области медицины, служивших в армии, статистические данные центральных госпиталей и полевых исследований и источников, отчетные данные медицинской учреждений, данные личного архива Бегматова М.Б.⁵, Хакназаров А.⁶, Раймадов С.⁷, Махмуратов М.⁸, Мурадов С.¹ были

¹ СБХҚТ- фонди 279., описи 21.

² БДВХК- фонди 86., фонди-3., описи 7.

³ БВТХҚТ-фонди 279., описи 21.

⁴ МБДШК фонди 86., фонди-8.

⁵ Бегматов, М.Б. Маълумоти бойгонии Котиби аввали Ҳизби коммунистӣ ва раиси собиқадорони чангу меҳнат дар минтақаи Кӯлоб. 17.03.2015 ва солҳои 2017., 2018.

⁶ Хакназаров, А. (собиқ сардори рёсати тандурустии минтақаи Кӯлоб). 16.05.2016., 17.08.2017.

⁷ Рачамадов, С. (мудири шуъбаи тандурустии шаҳри Кӯлоб). 25.10.2015.

⁸ Махмуратов, М. (мудири шуъбаи методиву ташкилии раёсати тандурустии минтақаи Кӯлоб). 17.05.2016.

использованы. Некоторые аспекты развития социальной и политической структуры государства и её влияние на развитие науки, в том числе и в области медицины, нашли своё отражение в трудах Р.А. Абулхаева², в которых отмечены вспышки болезней и их связь с освоением новых земель и миграцией населения. Фактически в 30-х и 40-х годах 20 века такая связь климата и миграции стала одним из основных факторов распространения инфекционных заболеваний.

А. Гафуров также анализирует период перехода от эмиратской системы к новой административной системе - советской, и упоминает о создании первых государственных структур, в том числе Комиссариата по делам здравоохранения.³

Данные о системе здравоохранения таджиков в разных исторических периодах приведены в научных трудах Г. Гаибова⁴, Б.И. Искандарова⁵, Н.А. Кислякова⁶, А. Мухторова, Ш. Юсупова, А. Рахматуллоева, Х. Сатторова, Н. Тоджова⁷, и других⁸.

Историография таджикской медицины в зависимости от периодов ее развития, включает в себя следующие разделы:

- исследования ученых по традиционной-классической медицине;
- отражение становления медицины нового типа в период установления Советской власти до 30-х годов 20 века;
- историография медицины Кулябского края в годы Великой Отечественной войны;

¹ Муродов, С. сардухтури беморхонаи минтакавии касалиҳои пушт ва зухравӣ дар шаҳри Кӯлоб. 8.04.2017.

² Абулхаев, Р.А. Упрочение Советской власти в районах верховьев Зеравшана-Душанбе, 1972; Р.А. Абулхаев Исторический опыт ирригационных строителей и освоения земель в Таджикистане (1961-1987 гг.). – Душанбе, 1991; Абулхаев Р.А. Таърихи муҳочират дар Тоҷикистон (солҳои 1924-2000).-Душанбе, 2009.

³Гафуров, А. Ревкомы Таджикистана (1917-1924).-Душанбе, 2008.

⁴Гойбов, Ф. Таърихи Хатлон аз оғоз то имрӯз (История Хатлона от истоков до современности). -Душанбе.2011.

⁵Искандаров, Б.И. Из истории проникновения капиталистических отношений в экономику дореволюционного Таджикистана (второй половине XIX в.) - Душанбе, 1966.

⁶Кисляков, Н.А. Патриархально-феодалные отношения среди оседлого сельского населения Бухарского ханства в конце XIX-начале XX вв. –М.Л., 1962.

⁷Мухторов, А., Юсупов Ш. Шӯриши Восеъ (бахшида ба 100-солагии шӯриши Восеъ) (Восстание Восе (в честь 100-летия восстания Восе). –Душанбе, 1998; Мухторов, А. Рахматуллоев, А. Таърихи халқи тоҷик (История таджикского народа). Ҷ.1.-Душанбе, 2002; Рахматуллоев, А., Сатторов, Х., Точов, Н. Таърихи халқи тоҷик (История таджикского народа). Ҷ.1-2. – Душанбе, 2008, 2009. Лисицын, Ю. П. История медицины. М.: 2008; Нуралиев, Ю.Н. Эпоха рождения гениев. //Таджикистан, 1999, -№9. – С.48-58; Гулямов, М.Г. Здравоохранение Таджикистана, 1980. -№2. – С.6-11.

⁸ Махсумов М.Д. История развития медицинской науки в Узбекистане //Молодой учёный. - 2016, №6.-С.642-645.-URL<https://moluch.ru/archive/110/27201/>дата обращения: 20-01-2020 года.

- история развития медицины указанного региона в 50-60-х годах 20 века;

- период развития медицинской отрасли в 70-80-е годы 20 века;

В этом контексте, интерес представляет предложенное учеными деление исторических этапов развития медицины Средней Азии, которое состоит из следующих периодов:

- первый период, 1921-1924 гг., включает в себя первые тропические экспедиции;

- второй период, 1924-1932 годы, т. е. период борьбы с дракункулёзом (болезнь Ришта). В этот период российские ученые Л.Ф. Бурова и И.А. Кассирский составили полный список заразных болезней Среднеазиатского региона;

- третий период включает 1932—1937 годы, когда была полностью ликвидирована оспа;

- четвертый период, 1937-1941 гг., считается периодом борьбы с региональными болезнями;

- в годы Великой Отечественной войны медицина служила вспомогательным элементом для фронта, но этот период с 1941 по 1945 год считался непрерывным периодом борьбы с инфекционными заболеваниями;

- последний период борьбы с инфекционными заболеваниями относят к 1945-1957 гг., В этот период инфекционные болезни были ликвидированы как карантинные болезни¹.

Такая периодизация истории медицины советского времени не учитывает последующие годы развития отрасли. В связи с этим, на наш

¹ Гафуров, Б.Г. Точикон (Таджики).-Душанбе, 1998; Антоненко, Б.А. История таджикского народа.- М., 1964; Ҳотамов, Н. Таърихи халқи тоҷик (История таджикского народа). - Душанбе, 2007; Ҳотамов, Н.Б. Тоҷикистон дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ ва азнавбарқароркунии баъди ҷангӣ (1941 – 1950) (Таджикистан в годы Великой отечественной войны и послевоенном восстановлении). - Душанбе, 2010; Иркаев, М.И. История гражданской войны в Таджикистане. -Душанбе: Ирфон, 1970; Иркаев, М., Николаев, Ю., Шарофов, Я. Очерки таърихи Тоҷикистони Советӣ (Очерки по истории советского Таджикистана), Сталинабад, 1960. – С.192-194; Шарифзода, Б. Барқарор шудани Ҳокимияти Советӣ дар гуруҳи районҳои минтақаи Кӯлоб (Установление советской власти в группе районов Кулябского региона). Душанбе, 1962; Дости Шариф. Таърихи Хатлон (История Хатлона). - Куляб 1985; Набиева, Р., Зикриёев, Ф.Б. История Таджикистана в XX и начале XXI вв. - Душанбе, 1999; Набиева, Р.Н. Занони Тоҷикистон (Женщины Таджикистана). – Душанбе, 1991; Набиева, Р.А., Зикриёев, Ф.Б. Таърихи халқи тоҷик (История таджикского народа). – Душанбе, 2001; Набиева, Р.А., Зикриёев, Ф.Б. Зикриёева, М.Ф. Таърихи халқи тоҷик дар асри XX ва ибтидои асри XXI (История таджикского народа в XX начале-XXI вв.). – Душанбе, 2009; Пирумшоев, Ҳ. Таърихи омӯзиши шӯриши Восеъ (История изучения восстания Восе). – Душанбе, 1992; Рачабов, З.Ш. Аз таърихи афкори ҷамъиятӣ – сиёсии халқи тоҷик дар нимаи дууми асри XIX ва аввали асри XX (Из истории общественно-политической мысли таджикского народа в второй половине XIX начале XX вв.). - Сталинабад, 1959; Эркаев, М. Барпо ва мустаҳкам намудани Ҳокимияти Советӣ дар Тоҷикистон (Установление и упрочнение Советской власти в Таджикистане).- Душанбе, 1966.

взгляд, 60-80 годы 20 века, как отдельный период развития медицины, обладающий особыми научно-техническими характеристиками, составляют последний период развития советской медицины. История медицины также представлена в трудах таджикских историков, изучавших эти вопросы в рамках отечественной истории и развития таджикской науки¹.

Так же развитие медицины нашло своё отражение в трудах учёных историков, как З.Ш. Раджабов, Р.Н. Набиева, Ф.Б. Зикриёев, М.Ф. Зикриёева, Х. Пирумшоев, М. Эркаев и другие².

Вопросы по истории развития медицины освещаются в шести томном сборнике «История таджикского народа»³.

В 1967 году, таджикскими учёными под руководством Я.Т. Таджиева был издан труд «Развитие медицинской науки в Таджикистане», где впервые была описана история таджикской медицины⁴.

В 1980 году, в честь празднования 50-летия образования Таджикского медицинского института имени А. Сино была издана книга «Таджикский медицинский институт-50 лет»⁵.

В 1993 году, преподавательский состав медицинского института издал учебник «Краткая история таджикской медицины», в котором описана история таджикской медицины конца XIX до конца XX веков⁶.

Издание этих научных трудов имело важное значение для изучения истории таджикской медицины, так как в них приводились данные об образовании медицинских учреждений в Таджикистане. Однако, эти труды охватывают краткую историческую информацию, в связи с этим возникла необходимость в более подробном и новом научном исследовании.

В этом контексте важное научное значение имеют труды М.А. Марченко, посвящённые истории таджикской медицины во время

¹ Набиева, Р.Н. Занони Тоҷикистон. – Душанбе, 1991; Набиева, Р.А., Зикриёев, Ф.Б. Таърихи халқи тоҷик. – Душанбе, 2001; Набиева, Р.А., Зикриёев, Ф.Б. Зикриёева, М.Ф. Таърихи халқи тоҷик дар асри XX ва ибтидои асри XXI. – Душанбе, 2009; Пирумшоев, Х. Таърихи омӯзиши шӯриши Восеъ. – Душанбе, 1992; Раджабов, З.Ш. Аз таърихи афкори ҷамъиятӣ - сиёсии халқи тоҷик дар нимаи дуюми асри XIX ва аввали асри XX. - Сталинобод, 1959; Эркаев, М. Барпо ва мустаҳкам намудани Ҳокимияти Советӣ дар Тоҷикистон.- Душанбе, 1966.

² История таджикского народа. Т. VI. (Новейшая история) – Душанбе: Империял-Групп, 2011. – С.94.

³Тараққиёти илми тиб дар Тоҷикистон (Развитие медицинской науки в Таджикистане), под редакцией К.Т. Таджиева. – Душанбе 1967. - С.10.

⁴Таджикский Государственный медицинский институт имени Абуали ибн Сино.- Душанбе 1980.- С.7.

⁵Исхаки, Ю.Б., Таджиев, Я.Т. Таърихи мухтасари тиббии тоҷик (Краткая история таджикской медицины).- Душанбе, 1993.-С.11.

⁶Марченко, М.А. Вклад здравоохранения Таджикистана в победу в Великой отечественной войне 1941-1945 гг. - диссер. 14.00.33.- Душанбе, 2004.

Великой отечественной войны¹. Его исследование посвящено героизму таджикских медицинских работников и представителей других народов СССР в годы Великой отечественной войны. Исследование М.А. Марченко охватывает лишь 1941-1945 годы.

Таким образом, важные исторические данные по развитию таджикской медицины были разбросаны в отдельных трудах и научной публицистике².

Героизм медицинских работников в годы Великой отечественной войны отмечен в трудах Н. Хотамова³ и Л.П. Сечкиной⁴.

Связь исследования с научными программами (проектами) и темами.

Диссертационное исследование выполнено в рамках реализации научно-исследовательской темы кафедры философии и гуманитарных наук Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, основных пунктов государственной стратегии развития науки и инноваций на 2011-2020 гг. и Программы развития Республики Таджикистан на 2016-2020 гг. в направлении развития исследований в области медицины, в рамках исторической науки на примере Кулябского региона.

¹ Шарифов, Д., Зокиров, С. Аз таърихи маориф, маданият ва муассисаҳои тандурустии вилояти Кӯлоб (Из истории образования, культуры и медицинских учреждений Кулябской области), - Куляб, 1991; Рахматзода, И., Рахматов, А. Таърихи тиб ва табибони маъруфи минтақаи Кӯлоб (История медицины и известных врачей Кулябского региона). - Душанбе, 2010; Махмадов, И. Аз таърихи таъсисёбии беморхонаҳои пӯст ва зухуравӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон (Из истории формирования кожных больниц в Кулябском регионе Хатлонской области) /И.Махмадов // Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон. -Душанбе, 2017.- №3/4 – С.78-80.; Махмадов, И. Барқарор ва рушди соҳаи тиб дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон (Восстановление и развитие медицины в Кулябском регионе Хатлонской области) (1920-1990), /И.Махмадов// Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - Душанбе, 2017. -№3/5. – С. 136-140.; Махмадов, И. Аз таърихи пайдоиш ва рушди соҳаи тандурустии ноҳияи Фархор (Из истории возникновения и развития здравоохранения Фархарского района) /И.Махмадов// Конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ» (Насущные задачи образования и науки в период глобализации).-Куляб, 2020. – С. 49-51.

²Хотамов, Н.Б. Тоҷикистон дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ ва азнавбарқароркунии баъдичангӣ (Таджикистан в период ВОВ и в после военном восстановлении) (1941 – 1950). - Душанбе, 2010.

³Сечкина, Л.П. Трудовой подвиг таджикского народа в годы Великой Отечественной войны, Душанбе,1960. - С.57; Она же. Коммунистическая партия Таджикистана в годы Великой Отечественной войны.- Душанбе, 1970. – С. 297; Она же. Таджикистан в годы Великой Отечественной войны (1941 – 1945). – Душанбе, 1989.

⁴Махмадов, И. Аз таърихи пайдоиш ва рушди соҳаи тандурустии ноҳияи Фархор (Из истории появления и развития здравоохранения в Фархарском районе) /И.Махмадов// Конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ» (Научно теоретическая республиканская конференция по теме “Насущные вопросы по науке и образованию в условиях глобализации”). - Куляб, 2020. –С.49-51.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Цель и задачи исследования. Целью исследования является анализ развития медицины в регионе бывшей Кулябской области Таджикской ССР (сегодня Хатлонская область РТ) в 1924-1991 гг.

Для достижения поставленных целей диссертантом поставлены следующие задачи:

- дать анализ санитарному состоянию Кулябского региона и смертности среди местного населения от инфекционных заболеваний до 1920 года;
- провести подробное исследование по начальному периоду образования современной медицины в Кулябском регионе и её преимущества перед традиционной медициной;
- отразить героизм советских медицинских работников в годы ВОВ в тылу, и их вклад в борьбе с инфекционными заболеваниями;
- проанализировать вклад медицинских работников в ликвидации инфекционных заболеваний в Кулябском регионе, и роль врачей Таджикистана в претворении в жизнь программы по борьбе против инфекционных заболеваний в Кулябском регионе;
- изучить политику советского государства по обеспечению Кулябского региона квалифицированными медицинскими кадрами, показать вклад местных врачей в развитие здравоохранения в Таджикистане в том числе и в Кулябском регионе;
- проанализировать и выявить причину увеличения детской смертности в разные периоды. Привлечь внимание медицинских работников к проблемам защиты материнства и детской смертности;
- собрать и упорядочить исторические факты по развитию медицины в бывшей Кулябской области, определить вклад медицины в развитие общества;
- ввести в научный оборот новые архивные данные и на их основе в хронологическом порядке дать анализ периодам развития медицины;
- приведённые факты использовать при изучении истории развития таджикской медицины на примере бывшей Кулябской области Таджикской ССР.

Объектом исследования является история развития медицины бывшей Кулябской области Таджикской ССР.

Предмет исследования. В рамках объекта исследования предметом научного анализа являются периоды становления и развития медицинских учреждений Кулябской области в период 1924-1991 гг.

Методологические и теоретические основы диссертационного исследования. В ходе данного исследования широко использовалась методология диалектического материализма исследования с использованием философских категорий. Применение диалектического метода позволило изучать тему в определенном порядке. Был проведен сравнительный анализ разных периодов, проанализированы их различия и особенности. В ходе исследования события были проанализированы в хронологическом порядке с использованием метода историзма.

Также использовались методы структурного анализа и синтеза, как метод вывода и метод математического анализа для упорядочивания и сопоставления фактов и цифр.

Для достижения поставленных целей использовались научные категории анализа, сравнения, логики, статистический анализ архивного исследования, вывода и другие виды методов исследования.

Источниками исследования являлись:

- материалы из Главного управления архивов при Правительстве Республики Таджикистан (ГУАПРТ);
- материалы из Государственного архива Хатлонской области по городу Куляб (ГАХОК);
- материалы из архива министерства здравоохранения и социальной защиты Республики Таджикистан (АМЗСЗРТ);
- материалы из государственного архивного учреждения города Куляб (ГАУК);
- сведения и воспоминания бывших медицинских работников, ветеранов войны и труда, проработавшие в военно-медицинской сфере;
- статистические данные центральных и районных больниц, а также отраслевые источники.

Наряду с этим, в качестве источника исторических событий использовались журналы и газеты разных лет: республиканские и областные газеты, которые непосредственно содержат в себе данные прошедшего периода.

Для полноты имеющихся исторических данных по здравоохранению было сочтено необходимым использовать в качестве источника исследования отчетных данных медицинских учреждений, различные данные переодической печати.

В диссертации, также были использованы архивные данные М.Б. Бегматова (первого секретаря гориспокома по г. Куляб (60-70-ые гг), А. Хагназаров (бывший начальник управления здравоохранения Кулябского региона) председатель ветеранов ВОВ районов Кулябской зоны (1980-2021гг.)), С. Раджамова (директора управления здравоохранения города Куляба), М.Махмурадова (заведующий методическим и организационным отделом управления здравоохранения Кулябского региона) и С.Мурадова.

Научная новизна исследования. В данной работе впервые проанализирована история медицины Кулябского региона как одной из важнейших областей общественной и экономической жизни. В ходе исследования изучались трудности и успехи медицины, оценивалась их значимость для общества с исторической и политической точки зрения. В исследовании, впервые, на примере Кулябской области проанализированы факты смертности людей от инфекционных заболеваний и рассмотрены исторические этапы борьбы врачей с этими заболеваниями. В ходе исследования были использованы новые факты из бывших архивов Кулябского района, воспоминания ветеранов-медиков,

статистические данные и другие источники, имеющие место в качестве нового факта для исторической науки.

Новизна исследования заключается в следующих аспектах:

- диссертация является первым комплексным научным исследованием по истории развития медицины в бывшем Кулябском регионе 1924-1991 гг.;

- впервые, нами, собраны и проанализированы исторические данные о создании медицинских учреждений в Кулябской области, дореволюционной медицине и распространении инфекционных заболеваний;

- в данном исследовании впервые проанализирована деятельность врачей за 20-30-е годы XX века в борьбе с инфекционными заболеваниями, а также проанализирована роль военных врачей в становлении современной медицины.

- анализ развития медицины в советское время показал, что основную роль в этой области занимали кадровые специалисты, в связи с чем в диссертации впервые определена система подготовки медицинских кадров и их роль в становлении современных медицинских структур в Кулябском регионе;

- в диссертации указан вклад врачей разных национальностей, в становлении и развитии медицины Таджикистана и Кулябского региона;

- в исследовании представлены сравнительные факты по вспышкам инфекционных заболеваний в Кулябском регионе по сравнению с другими регионами Таджикской ССР.

- в диссертации, впервые, проанализирована историография истории медицины, а также изучены и сопоставлены труды ученых в области истории, медицины, историко-архивные источники.

Основные положения, выносимые на защиту:

1. Создание первых медицинских учреждений в Кулябском регионе началось в 1924 году. Первоначальной задачей медицинских структур и учреждений являлась борьба с инфекционными заболеваниями, представляющие серьезную угрозу для населения данного региона.

2. Во время ВОВ (1941-1945) успешно использован опыт и знание врачей из союзных республик, прибывшие вместе с эвакуированными госпиталями в Таджикистан, в том числе и в Кулябский регион, поделившись новыми знаниями.

3. В 1950-1960-е годы, медицинская сфера Кулябского региона пополнилась новыми специалистами, прибывающие из других областей и союзных республик. Их приезд был связан с распространением инфекционных заболеваний и нехваткой местных медицинских специалистов.

4. Политика советского государства того времени изначально была направлена на обеспечение медицинской сферы местными кадрами и подготовки специалистов среднего уровня в медицинских училищах республики. В результате, Кулябский регион был обеспечен местными

медицинскими кадрами, что обеспечило дальнейшее развитие медицины в регионе. Параллельно с обеспечением медицинской сферы специалистами, возросло количество научных трудов таджикских учёных в области медицины. Научные труды таджикских учёных в области медицины были широко известны не только в Таджикистане, но и за его пределами. Для устранения многих инфекционных заболеваний в регионе использовались научные знания по медицине, кадровых специалистов медицинской сферы.

Теоретическая значимость исследования заключается в том, что были собраны и утверждены в виде целостной научной диссертации исторические данные по медицине Таджикистана, которые до сих пор не исследовались. Также определены все аспекты данной темы, на основе доказанных фактов и доказательств.

Данная диссертация имеет методологическое значение для дальнейших изысканий в области медицины, поскольку в ней полностью отражены пути и методы исследования и анализа.

Практическая значимость исследования заключается в возможности её использования в качестве учебного и научного материалов в исследованиях исследователей сфер отечественной истории, а также медицины. Также результаты исследования можно использовать в качестве учебного материала при изучении истории медицины и пути не допущения ошибок при прогнозировании развития отечественной медицинской науки.

Достоверность результатов диссертации обеспечивается точностью данных, адекватностью объема материалов исследования, обработкой результатов исследования и объемом публикаций, анализом, рецензированием, научно-практическим сопоставлением, а также отражением и хранением архивных материалов. Выводы и рекомендации представлены на основе научного анализа результатов теоретических и практических исследований.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема исследования соответствует паспорту специальности 07.00.02 - Отечественная история (история таджикского народа).

Личный вклад соискателя ученой степени заключается в том, что им в ходе исследований использованы научные источники, архивные документы, отчеты государственных организаций и другие достоверные материалы, анализированы неизвестные страницы достижений и заслуг бывших медицинских работников Кулябского региона. В ходе исследования были проведены полевые исследования, в результате которых были обнаружены и включены в диссертацию ранее неизвестные факты и цифры.

Апробация и внедрение результатов диссертации осуществлена отражением основных научно-исследовательских положений диссертационной работы в публикациях автора, в научных статьях и тезисах, также результаты исследований были заслушаны на

международных и республиканских научно-теоретических и практических конференциях, семинарах и других научно-общественных собраниях.

Диссертация была обсуждена и одобрена на заседании кафедры философии и гуманитарных наук Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан (протокол №2 от 28 сентября 2020 года), на заседании ученого совета факультета дипломатии и политики Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан (протокол №7 от 30 марта 2022 года) и на заседании отдела новейшей истории Института истории, археологии и этнологии Национальной академии наук Таджикистана (протокол № 5 от 23 мая 2022 года) и рекомендована к публичной защите.

Публикации по теме диссертации. Основные положения диссертации нашли свое отражение в ряде публикаций автора, в том числе: 10 научных статей, опубликованных в рецензируемых журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, двух глав, семи параграфов, заключения, рекомендаций, списка источников и использованной литературы (с 211 наименованиями), приложений, и изложена на 180 страницах компьютерного текста.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во введении диссертационной работы определены актуальность темы исследования, степень её изученности в отечественной и зарубежной научной литературе, объект, предмет, цель, задачи исследования, методология, научная новизна, теоретическая и практическая значимость, также представлены основные положения выносимые на защиту, результаты исследования и структура диссертации.

Первая глава диссертации “Образование медицинских учреждений в Кулябском регионе в период 1924 по 1960-ые гг.” состоит из трёх параграфов.

В первом параграфе “Установление Советской власти и образование первых современных медицинских учреждений в Кулябском регионе 20-30-ых гг. XX века” проанализирован процесс создания медицинской сферы и её развитие в первой половине прошлого века. Медицина как одна из сфер услуг для населения, в задачу которой входило лечение болезней, существовала ещё до октябрьской революции. В данной сфере работали люди, которые переняли эту профессию от своих родителей или от местных опытных наставников. После победы октябрьской революции и установления Советской власти в истории таджикской медицины открылась новая страница. Так как климат Кулябского региона близок к тропическому, здесь каждое лето возникали разного рода инфекционные заболевания (малярия, тиф, желтуха, ангина, болезни

глаз, ушей и т.д.), на это в своё время обратили внимание русские военные.

Первое медицинское учреждение в Кулябе было построено в 1923 году и состояло то учреждение из амбулатории медицинского пункта. В 1924 году, после образования Тадж. АССР, началось создание современной медицины в Кулябском регионе, главной задачей которой было спасение местного населения от различных инфекционных заболеваний. Несмотря на все трудности связанные с установлением Советской власти, в Таджикистане в короткие сроки был заложен фундамент для создания современной медицины.

В 1923 году, были проведены первые выборы в местные народные органы Кулябской области, и был выбран Исполнительный комитет области. В составе комитета был создан отдел областного здравоохранения. В приграничных районах с Афганистаном были созданы гарнизоны с медицинскими заведениями, в которых работали врачи, оказывая медицинскую помощь местному населению¹.

В 1923 году, после проведения выборов в исполнительные органы Совета народных депутатов Кулябской области, был принят указ об образовании 12 областных районов². Важным шагом для дальнейшего развития таджикской медицины стало основание медицинского института в 1939 году в городе Душанбе. Институт становится научным медицинским центром не только для Таджикистана, но и для всей Средней Азии. На протяжении 20 лет (1920-1940) во всех районах Кулябской области были построены больницы и другие медицинские учреждения. Так, например, в 1940 году, в больницах области работали 38 врачей и свыше 200 медсестёр. К этому времени было завершено создание современной медицинской системы со стабильно работающими медицинскими учреждениями.

Во втором параграфе первой главы “Деятельность медицины Кулябского региона в период Великой отечественной войны (1941-1945)” дан анализ работе врачей и медицинских работников в 1941-1945 гг., их вклад в ликвидации инфекционных заболеваний в Кулябском регионе. В этот период из прифронтовых зон в Таджикистан были эвакуированы госпитали с медицинским персоналом, среди которых молодые специалисты работавшие наравне с опытными врачами имеющие неоценимый опыт по лечению раненных солдат и офицеров. Эвакуированные госпитали стали важным фундаментом для

¹Махмадов, И. Аз таърихи пайдоиш ва рушди соҳаи тандурустии ноҳияи Фархор (Из истории появления и развития здравоохранения в Фархорском районе) //И.Махмадов// Конференсияи Чумхуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ» (“Насущные вопросы по науке и образованию в условиях глобализации”). – Куляб, 2020. – С. 49-51.

²БДВХК- Ф. 86, опись 1, Д. 8.- доклад отдела здравоохранения Кулябского областного комитета от 1941-1942 годов.-С.87.

дальнейшего развития таджикской медицины. Работа в военных госпиталях обогатила знание медицинских работников.

Начиная с 1920-х годов, врачи Кулябского региона были на передовой по ликвидации различного рода эпидемий и смертельных инфекционных заболеваний. Десятилетиями продолжалась борьба за ликвидацию таких инфекционных заболеваний как туберкулёз, малярия и т.д. Всплеск этих заболеваний фиксировали вплоть до начала 1940-х годов¹.

К недостаткам того периода можно отнести нехватку профессиональных врачей с высшим образованием в области. Так, например, во всей области на 7,5 тысяч населения приходился один врач с высшим образованием. Медицинские учреждения нуждались в новых врачах. Согласно запросу областного отдела здравоохранения для улучшения качества оказания медицинских услуг жителям города Куляб и других районов в июне 1942 года, из РСФСР в Кулябскую область была направлена группа молодых врачей, которые были обеспечены работой в центральных районных больницах². В 1942 году, был принят указ “О профилактике по распространению инфекционных заболеваний в Красной Армии и среди населения”. Затем, в целях дальнейшего укрепления системы здравоохранения в январе 1943 года, вышел указ Совета Народных Комиссаров (СНК) Советского союза “О борьбе с туберкулёзом”³.

В мае 1944 года, вышел специальный указ СНК “О борьбе против малярии”. Таким образом, своевременно принятые государством меры позволили в 1941-1944 годах, уменьшить уровень распространения малярии, хотя в 1945 году, это заболевание вновь стало широко распространяться⁴.

Третий параграф первой главы “Развитие здравоохранения Кулябского региона в 50-60-х годах XX века” посвящен медицинским учреждениям. Так, например, в начале 1950 года, при поддержке Министерства здравоохранения Таджикистана и по инициативе областных и городских отделов здравоохранения, которыми руководил Ю.Ф. Лисак, началось строительство детской больницы⁵. К примеру в 1950-х годах, на территории Муминабадского района функционировала одна больница с 15-ю койками, пункт тропических болезней и 4 медицинских пунктов, где работали врачи из РСФСР и других советских республик. Врачи необходимых специальностей направлялись в

¹БДВХК- Ф. 86, Оп. 1, Д. 8.- доклад отдела здравоохранения Кулябского областного комитета от 1941-1942 гг.-С.67.

²Митерев, Г.А. В дни мира и войны.- М., 1975.- С. 169.

³Митерев, Г.А. В дни мира и войны.- М., 1975.- С. 167.

⁴БДВХК- Ф. 3, Оп. 1, Д. 8 –С.17.

⁵Махмадов, И. Аз таърихи таъсисёбии беморхонаҳои пӯст ва зухуравӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон (Из истории образования кожных больниц в Кулябском регионе Хатлонской области) //И.Махмадов// Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - Душанбе, 2017.-№3/4. – С.78-80.

Таджикистан. В 1955 году, в Восейском районе открылось отделение по лечению микроспории (сезонное весеннее инфекционное заболевание)¹. Не смотря на определённый прогресс, в медицинской сфере была ощутима нехватка опытных специалистов. Поскольку в сельской местности врачи зачастую работали не по своей основной специализации, при постановке правильного диагноза иногда имело место врачебная ошибка. Так, например, из 18-ти видов туберкулёза и 10-ти видов дизентерии врачи определяли только один вид, и лечили именно его².

В конце 1950 года, заведующим отделом здравоохранения города Куляба был назначен В.П. Матвиец, имевший среднее медицинское образование. В то время в Кулябской области все долгосрочные и неотложные задачи решало областное отделение здравоохранения. Городские учреждения функционировали в зданиях построенных ещё до войны. Во время беседы с бывшим первым секретарём коммунистической партии Кулябской области выяснилось, что в послевоенные годы медицинские учреждения не делились на областные и городские. Все областные и городские медицинские учреждения были расположены в этих зданиях, в которых и сейчас расположены инфекционные, неврологические, психиатрические отделения, а также отдел судебно-медицинских экспертиз. Диспансерное здание для глазных болезней (трахоматозный диспансер) и пункт кожных болезней находился напротив школы №5. Нынешнее здание по лечению инфекционных болезней, в послевоенные годы и до постройки нового здания служило областным родильным отделением, под руководством опытного врача Евтеевой Нины Фёдоровны. Детское отделение было в составе этой же больницы, заведующим, которого являлся опытный врач и организатор Фриндланд Ким Савелович³. Детское здание больницы было расположено на улице 1-го мая, построенное в 1951 году⁴. Центральная районная больница была отремонтирована, расширена и разделена на отделения⁵.

В 50-е годы прошлого века, по причине распространения туберкулёза на территории Кулябской области, старое здание центральной районной больницы было преобразовано в областной туберкулёзный санаторий. До этого времени новое здание центральной районной больницы было построено за счёт местного финансирования. В 1952 году, городской противотуберкулёзный диспансер был

¹Овчарова, В.Н. Статистическая классификация болезней, травм и причин смерти.- М., 1964. - под ред. -С. 16. - (234 с.).

²БДВХК- ф.3., оп.7., д.т.12.,-С.18.

³ Аз сухбати муаллиф бо М. Бегматов (Из беседы автора с М.Бегматовым). – шаҳри Кӯлоб.- 2018.

⁴Ғойбов, Ғ., Азизов, М., Ҳасанов, Н. Муъминобод. - Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2010. – С.245-246. (256 с).

⁵БДВХК- Ф. 86, Л. 1, Д.8.- С.89

преобразован в областной противотуберкулёзный диспансер и располагался в нынешнем здании кожных заболеваний.

В 1963 году, первый местный медицинский специалист Гаюров Хайриддин прибыв в район Фархор, приступил к работе. В 1964 году, по его инициативе были организованы краткосрочные курсы для медсестёр, по окончании которых они могли работать в разных отделениях и фельдшерско-акушерских пунктах. В том же году начали свою врачебную трудовую деятельность Шамсиддин Сайфудинов со своей женой Вавиловой Тamarой Андреевной. Ш. Сайфиддинов до начала 1970-х годов, был главным врачом района, а Вавилова до 2004 года, работала врачом в туберкулёжном диспансере.

В 1970-х годах, обеспечение населения высококвалифицированными медицинскими специалистами намного улучшилось, и завершился процесс полного обеспечения медицинских кадров из числа представителей местного населения.

Вторая глава «Политика советского государства в обеспечении медицинской сферы местными специалистами и дальнейшее развитие медицины в 1970-1991 гг.» посвящена дальнейшему развитию таджикской медицины.

В первом параграфе второй главы «Государственная политика по обеспечению медицинской сферы местными кадрами Кулябского региона в 1950-1991 гг.» отмечено, что несмотря на все успехи в медицинской сфере в Кулябской области всё ещё ощущалась нехватка местных специалистов. В 1950-51 гг., после окончания Душанбинского медицинского училища, приступили к работе первые медсёстры, которые воспитывались в районном детском доме. До 1950 года, медицинские работники со средним образованием, направлялись в медицинские учреждения Кулябской области и в другие союзные республики. По причине малочисленности врачей, в городе Куляб не подготавливали нужных специалистов. До 1953 года, при областной больнице действовали краткосрочные курсы по подготовке медицинских сестёр¹. Согласно постановлению отдела здравоохранения Кулябской области от 14 октября 1953 года, в Кулябе, при областной больнице была основана медицинское училище.

В 1960-70-х годах, приступили к работе первые высококвалифицированные кадры, в том числе по ликвидации инфекционных заболеваний, в числе которых был Гиясиддин Олимов. В 1967 году, он был назначен заведующим отделом областной инфекционной больницы города Куляб, проработав на этой должности до 1992 года².

Наряду со специалистами с высшим медицинским образованием из числа местного населения стоит упомянуть Халифаева Давлата, который в 1964 году, прибыл в Московский район (сейчас М.А. Хамадани) в

¹ БДВХК – Ф. 3, Оп. 7., Д.п.12., - Л.16.

² Ноҳияи Москва: 50 сол. - Душанбе: Афсона, 1999. – С. 240.

качестве хирурга, где на протяжении многих лет заведовал отделением хирургии. В эти годы, в районной больнице работали русскоязычные врачи, внёсшие весомый вклад в развитие таджикской медицины на региональном уровне. Среди них Н.Т. Григорьев, Г.В. Гобедимская, а так же медсёстры Мая Эмилджанова и К.О. Груздова¹.

В 1970 году, Министерство здравоохранения отправило специалиста химика-аналитика Назирмадам Раджабова работать в аптеку №135 города Куляб. Принимая во внимание его знания и возможности, в том же году его назначили заместителем директора аптеки. Директор аптеки Махмадов Хусниддин как опытный фармацевт делился с ним своими знаниями. В 1980 году, Назирмад Раджабов был назначен директором аптеки Кулябской области. Благодаря его усилиям на территории районов далёких от областного центра были построены 40 небольших аптечных филиалов².

В 1970-х годах, начали работать специалисты-инфекционисты из числа местных кадров. В Восейском районе первым местным врачом был Лемарк Хаёлов. Посредством постоянного самообучения, мастерства и профессиональными знаниям Л. Хаёлову удалось достичь хороших результатов в ликвидации инфекционных заболеваний. На протяжении 1970-ых годов, с активным участием местных медицинских работников Кулябской области продолжался процесс развития таджикской медицины, с увеличением численности местных врачей. В Московском районе трудились местные уроженцы: детский врач Рахим Каримов, хирург И. Байдуллоев, врачи по внутренним заболеваниям Сафарали Кудратов, Рузи Халифаев, средний медперсонал С. Муродов, С. Киматов, Т. Касиров, Ш. Муъминов. Сотрудник среднего медицинского звена Сафар Киматов в селе Окмазор хозяйства «Иттифок» отдал свыше 40 лет своей жизни защите здоровья населения³.

В эти годы не хватало специалистов по лечению туберкулёза, число больных было на строгом контроле. Так, например, в 1973 году, в Таджикистане было всего 297 врачей-специалистов по лечению туберкулёза⁴.

Ситуация с детскими болезнями в регионе была так же тревожной. Женские областные больницы нуждались в местных кадрах способных вести разъяснительную работу среди женщин. Так, например, женский врач Раъно Бобохонова, преподававшая предмет «Акушерство и гинекология» в медицинском колледже, в свободное время консультировала больных и беременных женщин в «женской консультации сельсовета». Врачи с высшим образованием и опытом работы такие как Шарифов Шокир, Бобоев Хайдар, Каримов

¹ Аз сухбат бо сардухтури ноҳияи Москва, табиби дандонпизишк Молиқоев Чурахон Мусохонович (Из беседы с главврачём Московского района, стоматологом Моликоевым Джурахоном) -25.07.2015.

²Ноҳияи Москва: 50 лет.- Душанбе: Афсона,1999.- С.106.

³БДВХК- Ф. 86, Оп. 1, Д. 9.Л.21.

⁴БДВХК - Ф. 86, Оп. 1, Д. 9 – Л.25.

Давламад, Самадов Сайдали, Ашуров Кадрахон, Дурбонов Довуд, Файзалиев Мирзо также работали в сельских больницах.

Во втором параграфе второй главы «Борьба медицинских сотрудников Кулябского региона против инфекционных заболеваний и дальнейшее развитие медицины в Таджикистане в 1970-1991 гг.» отмечается, что в 1970-х годах, время от времени наблюдались случаи всплеска инфекционных заболеваний. Причиной тому перелёт и переход больных птиц и животных из Афганистана в приграничные районы Таджикистана. Так, например, в 1973-1974 годах, в Кулябской и Курган-Тюбинской областях, в сёлах Араб и Гараб Московского района были зафиксированы случаи появления малярии. В августе 1974 года, вышел указ Министерства здравоохранения Тадж. ССР «О предотвращении заболевания малярии в Таджикистане», обязывающий областные отделы здравоохранения строго следить за соблюдением санитарно-гигиенических норм.

В свою очередь, Министерство образования Тадж. ССР взяло под строгий контроль распределение и прибытие на указанные места медицинских специалистов. Далее, в конце года, на коллегии Министерства здравоохранения обсуждались результаты обеспечения работой и жильём молодых медицинских специалистов. В 1973 году, медицинский институт города Душанбе, выпустил 524 специалистов, из них 339 окончили лечебное отделение, 185 отделение педиатрии, 288 человек были направлены на работу в сёла, и 180 в города. Согласно отчёту заведующих областными отделениями здравоохранения, все специалисты прибыли на предписанные места по месту работы. Кроме того, 116 специалистов по медицине прибыли в Таджикистан из других союзных республик.

25 октября 1974 года, вышло постановление Совета Министров Тадж. ССР «О состоянии медицинской помощи в Кулябской области и путях её улучшения». К этому времени население Кулябской области достигло 450 тысяч человек, из них 230 тысяч человек составляли дети до 14 лет, что составило 51,6% населения. В области было 20 000 детей до 1 года. На 10 000 детей насчитывалось 19 врачей- педиатров. На одного врача педиатра в участке приходилось 1200 детей, в том числе 90 детей годовалого возраста. Прирост численности детей и уровень рождаемости в Кулябской области по сравнению с другими областями республики был выше и составлял 43,6 человек на 1000, а по республике это цифра составляла 37,2. В тоже время, детская смертность в области по сравнению с другими регионами была больше и составляла в среднем 65% по республике, в Кулябской области 80,2%¹.

В 1975 году, некоторые врачи получили выговоры и предупреждения, так как по заключению руководства отделом здравоохранения Кулябской области основная причина детской смертности заключалась в халатном отношении некоторых врачей к

¹Ф. 86, Оп.2, Д. 4. - Л.7.

своим профессиональным обязанностям. Каждая смерть больного находилась под строгим контролем отдела здравоохранения Кулябской области. Так, например, в 1975 году, в Фархорском районе была зафиксирована смерть нескольких человек от дифтерии, эта ситуация была обсуждена 26 декабря 1975 года, на Кулябском областном совете здравоохранения. Отмечалось, что из-за халатности врачей от дифтерии умерли двое детей. Члены совета, проанализировав все негативные причины данного процесса, пришли к выводу, что увеличение смертности произошло из-за заболевания дыхательных путей большинства детей, что относится к патологии лёгких (неспецифическая этиология)¹.

Во втором параграфе “Развитие медицины Кулябской области в поздний период Советской власти 1980-1991 гг.”, уделено внимание анализу состояния развития таджикской медицины в Кулябской области перед распадом СССР. Так, например, в Кулябской области в 1980 году, количество работников здравоохранения достигло 670 человек, из которых 250 были врачи с высшим образованием. В 80-ые годы, здравоохранение Кулябского региона продолжало стабильно развиваться. Количество местных врачей с высшим образованием в регионе достигло 727 человек, а медработников со средним образованием 2729.

В Кулябском регионе функционировало 49 больниц (4395 коек). В этот период развивались и другие учреждения здравоохранения Кулябского региона. Количество аптек достигло 41, санаторий 10, центры здоровья в сельской местности 25. В 1980 году, в результате проведённых профилактических мероприятий по предупреждению инфекционных заболеваний, детская смертность уменьшилась. Таким образом, если в первом квартале 1979 года, на 1000 новорождённых смертность составила 36,6 детей, то в первом квартале 1980 года, эта цифра снизилась до 30,2 детей. В 1980 году, количество коек в больницах Кулябской области составило 4255. После расширения в 11 районных родильных домах по Кулябскому региону количество коек достигло 525. Количество женских консультаций, детских центров здоровья и медпунктов из числа медработников с высшим образованием достигло 45-ти².

В четвёртом параграфе второй главы “Вклад врачей Кулябского региона в развитие медицинской науки в Республике Таджикистан” анализируется вклад врачей в развитие медицинской науки. Начиная со второй половины 70-х годов прошлого века, в дальнейшее развитие современной медицины начали вносить свою лепту таджикские учёные. Так, например, уроженец советского района Курбонов Мурод начинал свою врачебную деятельность в качестве простого врача в областной больнице города Куляба, а затем продолжил научные изыскания на

¹ Д. 100, Т.1.-1987.-Л.120.

²<http://www.> Электронная библиотека ТГМУ. Душанбе,-2019

Украине. Там же защитил кандидатскую а затем и докторскую диссертации. С 2003 по 2005 годы, являлся ректором медицинского государственного института имени А. Сино. Профессор Курбонов Мурод является автором 170 научных работ, 53-х статей, 11 методических пособий, трёх монографий и 44 рациональных предложений. Под его руководством четверо соискателей защитили кандидатские диссертации. В 1997 году, Курбонов Мурод был избран почётным членом Ассоциации хирургов имени Н.И. Пирогова и в 1998 году, хирургом СНГ по операциям на печени¹.

Другой выдающийся таджикский учёный в области медицины Пиров Абдулло был одним из инициаторов открытия медицинского училища в Дангаре, председателем экспертной трудовой межрайонной медицинской комиссии по открытию многих отделений (восстановления, хирургии, болезней уха, горла и носа), участковой больницы в медицинском центре города Душанбе. Он является автором восьми научных работ и одной диссертации².

Уроженец Кулябского региона Олимов Рахматулло написал 12 научных работ по лечению ушных болезней, в каждом из которых имеет место научная новизна. Его работы получили высокую оценку среди отечественных и зарубежных учёных. Свою кандидатскую диссертацию “Причины внезапного ухудшения слуха и головокружения связанные с аллергией” Олимов Р. защитил в Ташкенте, в 1992 году. На протяжении долгих лет Олимов Рахматулло писал научные исследования посвященные болезням уха, горла, носа и их профилактике³.

Одной из сложнейших направлений в современной медицине является хирургия нервной системы человека. В этом направлении было проведено много исследований Аладустом Чобуловым, который в 1990 году, защитил кандидатскую диссертацию по медицине в Москве⁴. Продолжая свои научные исследования по изучению нервной системы, в 2004 году, он защитил докторскую диссертацию “Хирургия мозга и нервной системы при огнестрельном ранении” в Институте нервной хирургии при Академии медицинских наук г. Москвы. А. Чобулов является автором многочисленных научных трудов и учебно-

¹Пиров, А. Особенности циркуляции вируса К-КГЛ в РТ /канд...мед..наук.-14.00.30. - Душанбе,2005. - Диссеркат.сом.

² Олимов, Р. Беморихои гуш, гулу ва бини (Болезни уха, горло и носа).- Душанбе, 2010. – 344с.

³Чобулов, А. Диффузное аксиональное повреждение головного мозга. – автореф. канд. мед. Наук. – 14.00.30. – М., 1990.

⁴Чобулов, А. Диагностика и лечение огнестрельных ранений черепа и головного мозга: монография /А.Чобулов// -Душанбе, 2001.-86с.; Он же. Актуальные вопросы педиатрии. Материалы первой научно-практической конференции педиатров Согдийской области.- Хучанд, 2006.-342с.; Курси махсус аз ҷарроҳии асаб (спецкурс по нейрохирургии). – Душанбе, 2009.-132с.; Чобулов, А. Ливатсев, И.И. Мухторов, Х. Асосҳои ҷарроҳии системаи асаб (Основы нейрохирургии). – Душанбе, 2009.- 170 с.

методических пособий, ему присвоено звание “Доктор высшей категории” и “Отличник здравоохранения Таджикистана”¹.

Другой молодой таджикский врач Мехмонов Пиромкул защитил кандидатскую диссертацию на тему «Влияние Чернобыльской аварии на человеческий организм и радиационные болезни»². Его научное исследование помогло при лечении тысячи инвалидов Чернобыльской аварии, так как до этого времени некоторые учёные отвергали существование болезней связанных с влиянием радиации на организм человека.

По защите детского здоровья и соблюдения санитарно-гигиенических правил, научные исследования проводил Аламхон Ахмедов, успешно защитивший кандидатскую диссертацию в 1996 году³. Лечению детских болезней посвящена научная работа таджикского учёного Асламхона Шарифова⁴, защитивший диссертацию в 2013 году, в г. Москва.

С учётом вышеизложенных фактов можно сделать следующие выводы:

1. В диссертации изучена только часть истории медицины Таджикистана, с 1924 по 1991 гг., с периода создания и развития современной медицины. Становление современной системы медицины пришлось на трудный период гражданской войны 20-х гг. прошлого столетия. Несмотря на все трудности, с установлением Советской власти, в короткие сроки создавался фундамент для создания современной медицины. Важным шагом в этом направлении являлось основание Таджикского медицинского института в г. Душанбе, в 1939 году, который в последующие годы становится центром медицинской науки не только Таджикистана, но и в Средней Азии.

2. Начиная с 20-х годов прошлого века, в Кулябском регионе, врачи устраняли разного рода эпидемии и смертоносные болезни. На протяжении десятилетий продолжалась борьба против туберкулёза, малярии и других инфекционных болезней. Всплеск этих болезней фиксировали даже в 70-х годах прошлого века.

3. В 1980-х годах, таджикская медицина достигла своего высокого уровня развития. В этот период больницы были обеспечены высококвалифицированными кадрами, новыми технологиями и современными специальностями. Наряду с традиционными отделениями открывались новые современные отделения (кардиология, онкология, травматология, реаниматология и анестезиология), что намного

¹Гадозода, Х. Комусномаи Айн (Энциклопедия). - Душанбе, 2011. – С. 282.

²Ахмедов, А. Социально-гигиеническое состояние здоровья детей Таджикистана.-автореф. Диссер...канд...мед...наук.-14.00.33. – М., 1996.- 20 с.

³Ахмедов А. Социально-гигиеническое состояние здоровья детей Таджикистана.-автореф. Диссер...канд...мед...наук.-14.00.33. – М., 1996.- 20 с.

⁴Шарифов А. Хирургическое лечение приобретенных и врожденных заболеваний легких у детей в РТ.- автореф. диссер. канд. мед. наук.- 14.00.33. –Москва, 2013.-18с.

облегчило работу врачей, тем самым повысило качество медицинских услуг для населения.

4. История современной таджикской медицины была изучена на примере Кулябского региона. Вне сомнения, благодаря советской системе, русским и русскоязычным врачам создавалась современная таджикская медицина.

5. Важная форма участия населения в ликвидации безграмотности в сфере медицины выразилась в привлечение людей к общественным работам, созданием медицинских постов, изданием листов, настенных газет, проведением санитарных дней и других мероприятий. Дополнительно, проводились предварительные обследования и диагностические лечения, что немаловажно в оказании медицинских услуг.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

1. Основные научные результаты диссертации.

Таджикская медицина берет свое начало со времен государства Ахеменидов и имеет историю в несколько тысячелетий, и за свою историю создала множество имен и личностей, внесших ценный вклад в развитие мировой медицины. В диссертации нами изучена только часть его истории, включающая в себе 1924-1991 гг.. Становление современной медицинской системы совпало с тяжелым периодом гражданской войны - 20-ых гг. Однако, несмотря на все трудности, с установлением Советской власти в кратчайшие сроки заложили фундамент строения современной медицины. Важнейшим шагом в этом направлении стало образование Медицинского института Таджикистана в 1939 году, в г. Душанбе, который в последующие годы становится крупнейшим центром медицинской науки не только в Таджикистане, но и во всей Средней Азии [1- М].

Становление современной медицинской системы в Кулябской области совпало с установлением Советской власти, и первыми в области оказались военные врачи Советской Армии. К сожалению, дальнейшему развитию медицины имело место множество препятствий, и одним из таких препятствий была гражданская война и борьба с вооруженными формированиями, категорически препятствовавшие любым новшествам Советского государства. После разгрома басмачества, борьба с заразными (инфекционными) болезнями становится первостепенной задачей, так как болезни охватили весь субтропический Кулябский регион, и юг Таджикистана в целом. В 1940 году планировалось полностью обеспечить здравоохранение области кадрами и техническим оборудованием, однако начало Великой Отечественной войны задержало реализацию планов. В течение четырех лет большинство специалистов, приехавших в Таджикистан из городов России, покинули территорию области и мобилизовались на фронт. В этот период с передовой в Советскую Республику Таджикистан были переброшены госпитали, ученые и профессора медицины, несколько молодых кадров мужественно трудились в тылу, лечили раненых оттачивая свои

медицинские знания. Поэтому передислокация госпиталей в Среднюю Азию, особенно в Таджикистан, имела большое значение для развития медицинской отрасли. За время работы военных госпиталей было подготовлено большое количество медицинских кадров и накоплено богатый опыт военной медицины [1-М, 3-М].

Работа медицинских работников Кулябского района продвигалась с большими трудностями. Следует отметить, что под влиянием религиозных наставников уничтожалась современная медицина. Состояние медицины до революционного периода было таким, что и от народной медицины не осталось следа. История медицины в этом регионе похожа на историю борьбы. С начала 20-х годов врачи региона всегда находились на передовой в борьбе с любыми эпидемиями и смертельными заболеваниями. На протяжении десятилетий и более, продолжалась борьба с инфекционными заболеваниями, как туберкулез, малярия (лихорадка), и другими заболеваниями. Вспышки этих заболеваний наблюдались и в 70-е годы [5-М].

В 80-е годы медицина Таджикистана достигла пика своего развития. В этот период было налажено обеспечение больниц высококвалифицированными кадрами, новой техникой и новыми современными специальностями. На ряду с традиционными отделениями создавались новые, такие как кардиология, онкология, травматология, реаниматология и анестезиология, что облегчило работу врачей и повысило качество услуг [7-М].

Методологический характер данной работы открывает новые возможности для хронологических исследований истории Таджикистана. История медицины Таджикистана, наряду с другими исследованиями исторической науки, изучающими отдельные направления развития Таджикистана в советское время, расширяет круг знаний об этом периоде и вводит в работу новые факты и цифры.

Анализируя историю современной медицины Таджикистана на примере Кулябского региона, следует помнить и о вкладе народов Советского Союза. Несомненно, роль советской системы и русского народа в становлении современной медицины является одним из важнейших факторов. Без данной структуры и без помощи русских кадров выполнение этих огромных задач было бы невозможным. Для подтверждения этого факта уместно сравнить жизнь народа Афганистана, проживающего в приграничных районах Таджикистана. Успехи, которые таджикская медицина достигла в 1950-е годы, населением сёл по ту сторону реки не достигнуто и по сей день. Те заболевания, которые были устранены в Кулябском регионе в 1940 году, до сих пор наблюдаются в Афганистане. Количество госпиталей, врачей и медсестер, действовавших в Кулябе в 1940 году, для приграничных провинций Афганистана до сих пор остается нерешенной задачей. Благодаря всеобщей вакцинации населения в 40-50-х годах 20 века были ликвидированы такие заболевания, как дифтерия, рахит, малярия (лихорадка) и другие инфекционные заболевания [4-М, 5-М, 8-М, 10-М].

В 1970-е годы было завершено полное обеспечение медицинской сферы местными кадрами, и начался период исследований таджикских ученых в изучении современной медицины. В то же время коренным образом изменилась система работы в области медицины, и одним из основных принципов медицины в этот период считалась профилактика болезней. С этой точки зрения вся государственная политика была направлена на пропаганду здорового образа жизни и спорта. В этом, ключевую роль сыграло сотрудничество структур сектора здравоохранения с администрациями спортивной системы, профсоюзами, молодежными организациями, отраслевыми организациями, средствами массовой информации и гражданским обществом. Устранить их удалось за счет пропагандистской и идейно-воспитательной работы среди населения и вовлечения населения в борьбу со всевозможными эпидемиями и инфекциями. Важной формой участия населения в ликвидации безграмотности в области медицины было привлечение населения к общественным работам, установление санитарных постов, издание листовок, стенгазет, проведение санитарных дней и других мероприятий [1-М, 4-М, 5-М, 8-М, 10-М].

Кроме того, важным способом оказания медицинских услуг считался метод предварительной диагностики и диагностического лечения. В этом направлении важную роль сыграло привлечение населения к отдыху в санаториях и природных лечебницах. Другой стороной борьбы с болезнями было соблюдение гигиенической чистоты и санитарных правил в домах, кварталах, городах и селах. С этой целью в советский период большее внимание уделялось планам строения пунктов контроля санитарного порядка. Для того чтобы взять здоровье населения под врачебный контроль, была создана целостная система обслуживания, включавшая все слои населения разного возраста. Детей с момента рождения обследовали поэтапно от младенчества к детству, от детства к подростковому возрасту и от подросткового возраста к взрослой жизни. Такая система позволяла врачам вести регулярный контроль истории болезни каждого гражданина [5-М, 8-М, 9-М, 10-М].

Государственная политика в области медицины также предусматривала подготовку высококвалифицированных кадров в этой области. В 1939 году в Таджикистане начал действовать Медицинский институт. Создание этого учреждения заложило хорошую основу для подготовки кадров в области медицины. В 1960-х и 1970-х годах вопрос обеспечения медицинской системы Таджикистана местными кадрами был полностью решен. В то же время в медицинских учреждениях Таджикистана готовили работников среднего звена и медицинские сестры, роль которых также в развитии медицинской отрасли, достойна всех похвал [1-М, 3-М, 6-М, 10-М].

Тем не менее, самым главным достижением медицины Кулябского региона является освобождение населения от карантинных инфекционных заболеваний, от которых страдают люди всего мира и ежегодно от этих болезней умирают десятки тысяч человек. В то же

время следует отметить, что система бесплатной медицины в Советском Союзе обеспечивала равные условия для всех слоев населения, и это прямо считается неопределимой услугой советской медицины для народа Таджикистана [4-М, 5-М].

Исследование данной диссертации определило, что историю медицины следует изучать только в рамках истории общества и государственной политики, поскольку развитие медицинской науки находится в тесной зависимости от отношения государства. Тема по истории медицины Кулябского региона Хатлонской области Республики Таджикистан привела нас к выводу, что изучение данной темы способствует развитию исторической науки, особенно истории таджикской медицины, и обогащает драгоценное наследие Абу Али ибн Сины и других великих таджикских врачей. В диссертации всесторонне проанализирована научная значимость темы, а связь ее истории с политическим строем, структурой советской администрации проанализирована с научно-сопоставительной точки зрения [12-М, 13-М, 15 -М].

При этом исследованы периодизация истории медицины, методология анализа, сопоставление периодов развития на основе архивных материалов, исторических фактов, воспоминаний участников в период 1924-1991 гг. в рамках истории Таджикистана. Нами определено, что основные факторы, влияющие на возникновение большинства заболеваний в регионе, обусловлены связью климата и человека, условиями жизни людей, здоровым образом жизни и другими социальными факторами [1-М, 3-М, 5-М].

Важной частью диссертации составляют анализ источников и научных трудов ученых-медиков, и истории их деятельности. В методологическом аспекте и степени изученности проблемы исследования, важное место занимают труды таких ученых как: Б. Гафуров, Р.М. Масов, Р.А. Абульхаева, Ю.Т. Тожиев, М.А. Марченко, Н. Хотамов, Л.П. Сечкина и других. Также научная значимость исследования выражается в сборе архивных материалов, поскольку весь логический анализ обосновывался точными архивными освидетельствованиями. Для выполнения поставленной цели, в диссертации, был проведен анализ политических событий, таких как установление Советской власти, период гонений 1930-х годов, Великая Отечественная война, период реконструкции и их влияние на политику государства в области медицины.

Проанализировав историю становления, развития и достижений медицины и медработников Кулябского региона, мы пришли к следующим выводам:

- установление Советской власти в Кулябской области считается первым фактором становления современной медицины, поскольку именно после установления Советской власти началась деятельность медицинских учреждений региона;

- первые периоды деятельности врачей в южных районах Таджикистана были связаны ожесточенной борьбой с инфекционными заболеваниями, и в этом неоценимый вклад внесли русские врачи и другие братские народы;

- начало Великой Отечественной войны стало серьезнейшим испытанием для медицины Кулябского региона, и в этот период борьба врачей велась на два фронта: основная часть врачей военных госпиталей была занята лечением раненых бойцов Красной Армии, а другая часть медиков боролась с распространением заразных болезней в тылу.

- важнейшим этапом в истории медицины Кулябского региона становится период воспитания местных кадров, начавшийся в 1950-е, а в 1960-е годы первые специалисты в области медицины из местного населения начали работать в системе медицины области;

- на последнем этапе истории советской медицины - 70-80-е годы 20 века медицина региона была оснащена современным оборудованием, а карантинные заболевания полностью ликвидированы. В этот период ученые-медики обучали местных кадров и представляя таджикскую медицину на международной арене;

- история медицины региона, опыт и героизм врачей прошлой эпохи в будущем, послужат методическим пособием, руководством и вдохновением для врачей сегодняшних, нынешние врачи - продолжение истории медицины Кулябского региона, и будут развивать медицину нашего времени, в условиях периода независимости Республики Таджикистан.

В диссертации проанализирована политика Советского государства по обеспечению Кулябского края высококвалифицированными кадрами в области медицины и формирование отрасли здравоохранения этого региона из числа местных специалистов. В этом контексте понятно, что массовое вхождение местных специалистов в медицинскую систему началось лишь в 60-70-х годах XX века, поскольку именно в этот период система подготовки медицинских кадров в медицинских институтах, школах и колледжах получило широкое распространение. С этой точки зрения, в диссертации, кадровая политика и вклад специалистов изучались как отдельный подраздел, и было определено, что значительный вклад в области медицины внесли не только таджикские врачи, но и ученые медицинской сферы. [2-М, 4-М, 5-М, 7-М].

Все аспекты, исследуемые в диссертации включают в себе создание первых медицинских учреждений Куляба, развитие этой отрасли в 40-ые годы 20 века и период Великой Отечественной войны, развитие отрасли в послевоенное время 50-60-х годов 20 века, политику Советского Союза в 1970-1991 гг., что является огромной научной базой для дальнейшего развития сферы медицины в независимом Таджикистане, известного как республике, так и за её пределами [1-М].

2. Рекомендации по практическому использованию результатов.

Обобщая изученный материал диссертации на тему «История становления и развития медицинских учреждений Кулябского региона» (1924-1991 гг.), вносим следующие предложения по развитию медицинской отрасли и ее дальнейшему изучению:

1. В связи с климатом, природными условиями и наличием границы с Республикой Афганистан Кулябский регион считается наиболее опасным регионом по вспышкам инфекционных заболеваний. В связи с этим врачам и работникам государственных структур этого региона следует ориентироваться на опыт советской медицины и знать героическую историю врачей 20-50-х годов XX века, так как именно они стояли на пути ликвидации карантинных заболеваний, таких как малярия, туберкулез и другие унёсшие многие жизни. Нынешним врачам необходимо приложить все усилия, чтобы предотвратить вспышку карантинных заболеваний в этом регионе.

2. Рекомендовать всем структурам сферы образования и управления здравоохранения области продолжить опыт советского времени по подготовке высококвалифицированных кадров из числа местного населения.

3. В целях развития медицины молодым врачам следует проводить научные исследования в области здравоохранения с использованием опыта исторического прошлого и достижений современности.

4. В целях предупреждения карантинных заболеваний наладить взаимодействие между медицинским персоналом Кулябского региона и приграничных районов Исламской Республики Афганистан, совместно и своевременно выявлять источники инфекционных заболеваний в регионе и предотвращать их распространение.

5. История медицины Кулябского региона показывает, что одним из недостатков отрасли медицины в регионе является деятельность детских врачей. Несмотря на достижения и успехи советской медицины, в этой области все еще существуют трудности. В частности, следует больше внимания уделять развитию детских больниц и поликлиник в сельской местности.

6. Система управления медицинской сферой должна проявлять прозрачность в учете и анализе катастрофических событий.

7. Профилактическая работа и предупреждение заболеваний должны составлять важную часть государственной политики охраны здоровья населения. С этой точки зрения соблюдение санитарных правил на рабочем месте, в школе, вузе и других учреждениях должно находиться под постоянным контролем медицинского персонала.

8. Необходимо взаимодействие органов здравоохранения с государственными и внесударственными организациями и учреждениями в разработке профилактических программ, пропаганде здорового образа жизни среди населения.

9. Медицинским специалистам необходимо широко использовать богатый опыт народной медицины в лечении больных, так как в

настоящее время фитотерапия занимает особое место в мировой практике.

10. Результаты научного исследования показали, что, несмотря на все усилия Правительства Республики Таджикистан по обеспечению кадров здравоохранения, на сегодняшний день в Кулябском регионе насчитывается 697 медицинских специалистов, это педиатры, терапевты, психологи, акушерки, аналитики, не хватает врачей семейной медицины и т.п. Нехватка кадров особенно заметна в труднодоступных горных районах, таких как Бальджуван, Ховалинг, Муминабад, Шуроабд, Темурмалик и часть Дангаринского района, где часть населения проживает в труднодоступных местностях. Решением существующих проблем является осознание ответственности органов местного самоуправления на уровне городов, районов, и самого населения ответственных за вопросы охраны здоровья населения, чтобы вопросы, связанные со здоровьем и социальной защитой населения могло найти свое решение на уровне вышестоящих инстанций.

11. Регулировать междисциплинарную деятельность медицинских, социальных, образовательных служб, средств массовой информации и участие общественности в реализации социальной политики Республики Таджикистан. Руководители предприятий, организаций и учреждений должны принимать необходимые меры и нести ответственность за соблюдение норм охраны труда, обеспечение благоприятных условий труда, укрепление здоровья и восстановление трудоспособности работников.

Основные положения диссертации и выводы освещены

в следующих публикациях автора:

Статьи, опубликованные в журналах включенных в перечень рецензируемых научных изданий рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан и ВАК Министерства образования и науки Российской Федерации:

[1-А]. Махмадов, И.М. Аз таърихи таъсисёбии беморхонаҳои пӯст ва зухуравӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон /И.Махмадов// Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.-Душанбе, 2017. - №3/4. -С.78-80.

[2-А]. Махмадов, И.М. Аз таърихи пайдоиши аввалин муассисаҳои тиббии минтақаи Кӯлоб дар солҳои 20-40 асри XX /И.Махмадов// Идоракунии давлатӣ. –Душанбе, октябр-декабри 2017. - №4 (36). -С.151-158.

[3-А]. Махмадов, И.М. Аз таърихи пайдоиш ва рушди соҳаи тандурустии ноҳияи Фархор /И.Махмадов// Конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ». –Кӯлоб, 2020. -С.49-51.

[4-А]. Махмадов, И.М. Фаъолияти раёсати тандурустии минтақавии Кӯлоб дар таъмини хизматрасониҳои тиббии аҳоли

/И.Маҳмадов// Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.- Душанбе, 2017. - №3/6. -С.109-112.

[5-А]. Маҳмадов, И.М. Барқарор ва рушди соҳаи тиб дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон (1920-1990), /И.Маҳмадов// Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - Душанбе, 2017. - №3/5. -С.136-140.

[6-А]. Маҳмадов, И.М. Аз таърихи ташаккули соҳаи тандурустии шаҳри Кӯлоб /И.Маҳмадов// Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2017. - №3/7. -С.142-144.

[7-А]. Маҳмадов, И.М. Фаъолияти тибби минтақаи Кӯлоб дар давраи Ҷанги Бузурги Ватанӣ 1941-1945 /И. Маҳмадов// Идоракунии давлатӣ. – Душанбе, 2020. - №2 (46), (04-06). -С.127-132.

[8-А]. Маҳмадов, И.М. Таъсиси нахустин муассисаҳои тиб дар минтақаи Кӯлоб дар солҳои 20-30-юми асри ХХ. /И. Маҳмадов// Муаррих. – Душанбе, 2019. - №3 (19). -С.54-61.

[9-А]. Маҳмадов, И.М. Саҳми зодагони минтақаи Кӯлоб дар инкишоф ва пешрафти илми тиб дар Ҷумҳурии Тоҷикистон /И. Маҳмадов// Авҷи зуҳал. – Душанбе, 2019. - №4. -С.283-285.

[10-А]. Маҳмадов, И.М. Рушди соҳаи тандурустӣ дар минтақаи Кӯлоб дар солҳои 50-60 уми асри ХХ /И.Маҳмадов// Муаррих. -Душанбе, 2020. -№1(21). -С. 47-53.

Статьи, опубликованные в других изданиях:

[11-А]. Маҳмадов, И.М. Нахустин муассисаи тиббии форсу тоҷик. Маводи ҷопӣ дар конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар Филиали Донишқадаи технологии Тоҷикистон дар шаҳри Кӯлоб. – Кӯлоб, 17 -18 майи соли 2013.

[12-А]. Маҳмадов, И.М. Закариёи Розӣ асосгузори тибби форсу-тоҷик. Маҷмуаи илмӣ конференсияи илмию-назариявии ҷамбастии устодону донишҷӯёни Донишгоҳи давлатии Кӯлоб. -Кӯлоб, 2014. -29-30.05. -С.19-22.

[13-А]. Маҳмадов, И.М. Дастовардҳои тиббии форсу-тоҷик. Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб. – Кӯлоб. 2016. -2.(15). –С.54-57.

[14-А]. Маҳмадов, И. «Аз таърихи пайдоиши аввалин муассисаҳои тиббии минтақаи Кӯлоб дар солҳои 20-40 уми асри ХХ» Маводи ҷопии конференсияи ҷумҳуриявӣ зери унвони Ҷавонон ва рушди илми муосир. - Қурғонтеппа-2016. –С. 78-84.

[15-А]. Маҳмадов, И.М. Дастовардҳои тибби қадими форсу тоҷик (аз Авасто то оли Сосон). Маводи ҷопии конференсияи ҷумҳуриявӣ зери унвони «Ҷавонон ва рушди илми муосир». -Қурғонтеппа, 2016. –С.94-98.

[16-А]. Маҳмадов И.М. Рушди соҳаи тандурустӣ дар минтақаи Кӯлоб» (дар солҳои ҳокимияти шуравӣ). Маводи конференсияи илмӣ-назариявии байналмилалӣ зери унвони «Нақш ва аҳамияти осори Абубакр Муҳаммад Закариёи Розӣ дар тамаддуни олами Асримиёнагӣ ва муосир». Донишгоҳи давлатии Қурғонтеппа ба номи Н. Хусрав. 19.11.2016. –С.157-163., «Рушди муассисаҳои тиббии минтақаи Кӯлоб дар

солҳои 20-40 уми асри XX» маҷалаи Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ. –Кӯлоб, 2017. -1(16). –С.74-80.

[17-А]. Маҳмадов, И.М. Дастовардҳои халқи тоҷик дар соҳаи тиб аз давраи Сосониён то Сомониён. Идоракунии давлатӣ. –Душанбе, 2019. - №3.-С.122-128.

[18-А]. Маҳмадов, И.М. Аз таърихи пайдоиш ва рушди тандурустии ноҳияи Фархор. Кӯлоб 2020 саҳ 49-51. Дар конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ».

[19-А]. Маҳмадов, И.М. Рушди соҳаи тандурустӣ дар минтақаи Кӯлоб дар солҳои 50-60-уми асри XX. Маводи конференсияи 5 байналмилалӣ илмӣ «Нақши олимони ҷавон дар рушди илм инноватсия ва технология». – Душанбе, 2021. - С.33-43.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Иброҳим Маҳмадов дар мавзуи «Таърихи таъсисёбӣ ва инкишофи соҳаи тиб дар минтақаи Кӯлоби Ҷумҳурии Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси 07.00.02 – таърихи ватанӣ.

Диссертатсияи номзади Иброҳими Маҳмадов, ба яке масъалаҳои мубрами таърихи халқи тоҷик – таърихи рушд ва икшофи соҳаи тиб бахшида шудааст. Таърихи тиб қисми ҷудонашавандаи таърихи ҷомеа буда дар худ рушду инкишофи илм, ихтироъкорӣ, ҳолати саломатии одамон ва сабабҳои афзоиш ва пастшавии аҳолиро таҷассум мекунад. Мавзуи таърихи соҳаи тиб дар вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон қисми муҳими таърихи тибби Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил медиҳад, аз ин лиҳоз, таҳқиқи ин мавзӯ на танҳо дар пешрафти илми тиб, балки барои ғанӣ гардонидани таърихи Тоҷикистон мусоидат мекунад. Тадқиқоти таърихи соҳаи тибби вилояти Хатлон аз ҷиҳати хронологӣ аз давраи ғалабаи Инқилоби сотсиалистии Октябр – дар соли 1917 оғоз гардида то солҳои 90-уми асри ХХ – ро дар бар мегирад. Ба характери байнифанӣ доштани худ нигоҳ накарда, мавзуи мазкур барои таҳқиқи илми таърих ва соҳаи тиб аҳамияти калон дорад.

Хусусияти таърихӣ рисола дар он зоҳир мегардад, ки дар он муаллиф омузиши мавзуро давра ба давра аз нуқтаи назари хронологӣ таҳлил кардааст. Дар рисола муборизаи кормандони тибби минтақаи Кӯлоб бар зидди бемориҳои сироятӣ ва инкишофи минбаъдаи соҳаи тиб дар солҳои 1924 то 1991-ум нишонрас шудааст. Дар баробари омузиши хронологии мавзӯ, муаллиф сиёсати давлатии таъмини соҳаи тиб бо мутахассисони маҳаллиро дар минтақаи Кӯлоб мавриди таҳлил қарор медиҳад. Вобаста ба ин, муаллиф кушиш намуд, ки саҳми зодагони минтақаи Кӯлобро дар инкишоф ва пешрафти илми тиб дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дода, онро бо сиёсати Давлати Шуравӣ дар соҳаи илми тиб мансуб донистааст. Дар асоси ин пешрафтҳо муаллиф таҳлили муқоисавӣ бо давлатҳои дигари минтақаи Осиёи марказӣ гузаронида, фарқияти таърихӣ онро бо факту рақамҳо рӯи қор овардааст.

Рушди тибби вилояти Кӯлоб дар солҳои охири Иттиҳоди Шуравӣ ба он овард, ки минтақаи Кӯлоб пурра аз мутахассисони маҳаллӣ таъмин шуда, ба арсаи тибби замони муосир қадам гузошт.

Калидвожаҳо: вилояти Кӯлоб, тибби анъанавӣ, тибби муосир, бемориҳои сироятӣ, табибони харбӣ, табибони маҳаллӣ, бунгоҳҳои тибӣ, беморхонаҳои замонавӣ, рушди тибби муосири тоҷик.

АННОТАЦИЯ

на автореферат диссертации Махмадова Иброхима Мирзошарифовича на тему “История становления и развития медицины в Кулябском регионе Республики Таджикистан”, представленная на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – Отечественная история.

В автореферате кандидатской диссертации Махмадова Иброхима Мирзошарифовича изложена одна из приоритетных тем таджикской истории – истории становления и развития медицины. История медицины является неотъемлемой частью истории общества, поскольку оно объединяет в себе развитие медицинской науки, здоровье нации, прирост и убыль населения. История развития медицины на территории Кулябского региона, составляет важную часть истории развития таджикской медицины, и по тому изучение данной проблемы важно не только для медицинской науки, но и для развития исторической науки Таджикистана, в целом. Исследование темы развития медицины на территории Кулябского региона, в хронологическом порядке охватывает период после победы Октябрьской революции – с 1920 по 90-е гг. XX – го века. Несмотря на междисциплинарность данной темы, она имеет большое значение как для исторической, так и для медицинской науки. Исторический характер диссертации отражается в том, что автор анализирует изучение предмета с хронологической точки зрения. Автор приводит исторический анализ развития медицины начиная с 1920 года и показывает героизм медицинских работников в их борьбе против эпидемий и инфекционных заболеваний до 1990 года. Наряду с хронологическим порядком исследования, автором приводятся факты относительно роли государственной политики в обеспечении медицинской отрасли национальными кадрами. В связи с этим, автором анализируется роль Советского Союза в налаживании подготовки национальных кадров, в Кулябском регионе. В диссертации, автором приводится сравнительный анализ развития медицины Таджикистана по сравнению с другими регионами внутри республики, и в Центральной Азии. Развитие медицины Кулябского региона за годы существования Советского Союза привело к тому, что регион был полностью укомплектован местными специалистами и вошёл в сферу современной медицины.

Ключевые слова: Кулябский регион, история медицины, традиционная медицина, современная медицина, инфекционные заболевания, местные врачи, высококвалифицированные специалисты, выдающиеся учёные-медики, медицинские пункты, современные больницы, развитие современной таджикской медицины.

ANNOTATION

on the abstract of the dissertation of Makhmadov Ibrokhim Mirzosharifovich on the topic "History of the formation and development of medicine in the Kulyab region of the Republic of Tajikistan," presented for the degree of candidate of historical sciences on specialty 07.00.02 – National history.

The abstract of Makhmadov Ibrokhim Mirzosharifovich's Ph.D. dissertation sets out one of the priority topics of Tajik history - the history of the formation and development of medicine. The history of medicine is an integral part of the history of society, since it combines the development of medical science, the health of the nation, the growth and decline of the population. The history of the development of medicine in the Kulyab region is an important part of the history of the development of Tajik medicine, and according to this, the study of this problem is important not only for medical science, but also for the development of historical science in Tajikistan as far. The study of the development of medicine in the Kulyab region, in chronological order, covers the period after the victory of the October Revolution - from 1920 to 90th of the XX century. The historical character of the dissertation is reflected in the fact that the author analyzes the study of the subject from a chronological point of view. The author gives a historical analysis of the development of medicine since 1920 and shows the heroism of medical workers in their fight against epidemics and infectious diseases until 1990. Along with the chronological order of the study, the author provides facts regarding the role of public policy in providing the medical industry with national human resources. Therefore, the author analyzed the role of the Soviet Union in establishing the training of national personnel in the Kulyab region. In the dissertation, the author gives a comparative analysis of the development of medicine in Tajikistan compared to other regions within the republic, and in Central Asia. The development of medicine in the Kulyab region over the years of the existence of the Soviet Union led to the fact that the region was fully staffed by local specialists and entered the field of modern medicine.

Key words: Kulyab region, the history of medicine, traditional medicine, modern medicine, infectious diseases, local doctors, highly qualified specialists, outstanding medical scientists, medical centers, modern hospitals, development of modern Tajik medicine.